ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИСТОРИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

YEREVAN STATE UNIVERSITY
FACULTY OF HISTORY

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՄՇԱԿՈՒՅԹ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

ИСТОРИЯ И КУЛЬТУРА

АРМЕНОВЕДЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

HISTORY AND CULTURE

JOURNAL OF ARMENIAN STUDIES

№ 2

ԵՐԵՎԱՆ - ЕРЕВАН - YEREVAN
ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ, ИЗДАТЕЛЬСТВО ЕГУ, YSU PRESS
2019

Հրատարակվում է Երևանի պետական համալսարանի
Պատմության ֆակուլտետի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Նախագահ (գլխավոր խմբագիր)՝ պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ. **Էդիկ Մինասյան**
Խմբագրական խորհուրդ՝
Արամ Սիմոնյան (ԵՊՀ Հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ ԳԱԱ թղթ. անդամ, պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ.), **Աշոտ Մելքոնյան** (ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ.), **Արտակ Մովսիսյան** (պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆեսոր), **Ալբերտ Ստեփանյան** (պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ.), **Հայկ Ավետիսյան** (պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ.), **Հայրապետ Մարգարյան** (պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ.), **Լևոն Չուգասզյան** (արվեստագիտ. դոկտ., պրոֆ.), **Համլետ Պետրոսյան** (պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ.), **Արման Եղիազարյան** (պատմ. գիտ. դոկտ., դոց.), **Իգիթ Ղարիբյան** (պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ.), **Հենրիկ Աբրահամյան** (պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ.), **Հայկազ Հովհաննիսյան** (պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ.), **Աշոտ Ներսիսյան** (պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ.), **Աշոտ Հայրունի** (պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ.), **Վալերի Թունյան** (պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ.), **Վանիկ Վիրաբյան** (պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ.), **Ռաֆիկ Նահապետյան** (պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ.), **Հակոբ Հարությունյան** (պատմ. գիտ. դոկտ., դոց.), **Հովիկ Գրիգորյան** (պատմ. գիտ. թեկն., դոց.), **Մխիթար Գաբրիելյան** (պատմ. գիտ. թեկն., դոց.), **Էդգար Հովհաննիսյան** (պատմ. գիտ. թեկն., դոց.):

Председатель (главный редактор) - докт. ист. наук, проф. **Эдик Минасян**
Редакционная коллегия:
Арам Симонян (директор Института Арменоведческих исследований ЕГУ, членкор. АН РА, докт. ист. наук, проф.), **Ашот Мелконян** (академик АН РА, докт. ист. наук, проф.), **Артак Мовсисян** (докт. ист. наук, проф.), **Альберт Степанян** (докт. ист. наук, проф.), **Айк Аветисян** (докт. ист. наук, проф.), **Айрапет Маргарян** (докт. ист. наук, проф.), **Левон Чугасзян** (докт. искусствовед. наук, проф.), **Гамлет Петросян** (докт. ист. наук, проф.), **Арман Егиазарян** (докт. ист. наук, доц.), **Игит Гарибян** (докт. ист. наук, проф.), **Генрих Абраамян** (докт. ист. наук, проф.), **Айказ Оганесян** (докт. ист. наук, проф.), **Ашот Нерсесян** (докт. ист. наук, проф.), **Ашот Айруни** (докт. ист. наук, проф.), **Валерий Тунян** (докт. ист. наук, проф.), **Ваник Вирабян** (докт. ист. наук, проф.), **Рафик Наапетян** (докт. ист. наук, проф.), **Акоб Арутюнян** (докт. ист. наук, доц.), **Овик Григорян** (канд. ист. наук, доц.), **Мхитар Габриелян** (канд. ист. наук, доц.), **Эдгар Оганнисян** (канд. ист. наук, доц.).

Chairman (Editor-in-Chief) - Doctor of Sciences, prof. **Edik Minasyan**
Editorial Board:
Aram Simonyan (Director of YSU Institute for Armenian Studies, Corresp. member of NAS RA, Doctor of Sciences, prof.), **Ashot Melkonyan** (Academician of NAS RA, Doctor of Sciences, prof.), **Artak Movsisyan** (Doctor of Sciences, prof.), **Albert Stepanyan** (Doctor of Sciences, prof.), **Hayk Avetisyan** (Doctor of Sciences, prof.), **Hairapet Margaryan** (Doctor of Sciences, prof.), **Levon Chugaszyan** (Doctor of Arts, prof.), **Hamlet Petrosyan** (Doctor of Sciences, prof.), **Arman Yeghiazaryan** (Doctor of Sciences), **Igit Gharibyan** (Doctor of Sciences, prof.), **Henrik Abrahamyan** (Doctor of Sciences, prof.), **Haikaz Hovhannisyan** (Doctor of Sciences, prof.), **Ashot Nersisyan** (Doctor of Sciences, prof.), **Asot Hayruni** (Doctor of Sciences, prof.), **Valeri Tunyan** (Doctor of Sciences, prof.), **Vanik Virabyan** (Doctor of Sciences, prof.), **Rafik Nahapetyan** (Doctor of Sciences, prof.), **Hakob Harutunyan** (Doctor of Sciences), **Hovik Grigoryan** (PhD of History, associate professor), **Mkhitar Gabrielyan** (PhD of History, associate professor), **Edgar Hovhannisyan** (PhD of History, associate professor).

ISSN 1829-2771

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ
ИСТОРИЯ / HISTORY

Հովհաննես Խորիկյան, ՍԱՏՐԱՊԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ 6
Оганнес Хорикян, К ВОПРОСУ О ЦЕНТРЕ САТРАПСКОЙ АРМЕНИИ
Hovhannes Khorikyan, ON THE ISSUE OF THE CENTRE OF SATRAPIC ARMENIA
Արտակ Մովսիսյան, Լիաննա Կարապետյան, ԾՈՓՔԻ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ԵՎ ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԸՆԴԳՐԿՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ 14
Артак Мовсисян, Лианна Карапетян, О ПРОБЛЕМАХ ХРОНОЛОГИЧЕСКИХ И ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ГРАНИЦ ЦАРСТВА СОФЕНЫ
Artak Movsisyan, Lianna Karapetyan, ON THE PROBLEMS OF THE CHRONOLOGICAL AND TERRITORIAL BORDERS OF THE KINGDOM OF SOPHENE
Արգիշտի Վարդանյան, ՄԱՄԻԿՈՆՅԱՆ ՏՈՀՄԸ ՏՐԴԱՏ ՄԵԾ ԵՎ ԽՈՍՐՈՎ ԿՈՏԱԿ ԱՐՇԱԿՈՒՆԻՆԵՐԻ ՕՐՈՔ 24
Аргишти Варданян, РОД МАМИКОНЯНОВ ВО ВРЕМЯ ПРАВЛЕНИЯ АРШАКИДОВ ТРДАТА ВЕЛИКОГО И ХОСРОВА КОТАКА
Argishti Vardanyan, THE HOUSE OF MAMIKONYANS DURING THE REIGN OF TRDAT THE GREAT AND KHOSROV KOTAK
Дмитрий Димидюк, ХОЛОДНОЕ ОРУЖИЕ В АРМЯНСКИХ ХРОНИКАХ ЭПОХИ БАГРАТИДОВ (КОНЕЦ IX- СЕРЕДИНА XI ВВ.): ТЕРМИНОЛОГИЯ ВОПРОСА 33
Դմիտրի Դիմիդյուկ, ՍԱՌԸ ԶԵՆՔԵՐԸ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆՅԱՑ ԴԱՐԱՇՐՋԱՆԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ (IX Դ. ՎԵՐՋ-XI Դ.). ՀԱՐՑԻ ՏԵՐՄԻՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
Dmytro Dymydyuk, BLADE WEAPONS IN THE MEDIEVAL ARMENIAN CHRONICLES OF THE BAGRATID ERA (END OF 9TH - MIDDLE OF 11TH CENTURIES): THE PROBLEM OF TERMINOLOGY
Դավիթ Թինոյան, ԿԻԼԻԿԻՈ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԵԹՈՒՄ Բ-Ի ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ 48
Давит Тиноян, АРМЯНСКИЙ КАТОЛИКОСАТ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ ПРАВЛЕНИЯ ХЕТУМА II
Davit Tinoyan, THE ARMENIAN CATHOLICOSATE IN THE FIRST HALF OF THE RULE OF HETUM II
Դիանա Հայրապետյան, ՕՍՄԱՆՅԱՆ ՖՈՒԹՈՒՎՎԱԹԻ ԵՎ ԱԽԻԱԿԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ ՀԱՅ ԱՐՀԵՍՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ԻՍԼԱՄԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ (XIII-XV ԴԴ.) 55
Диана Айрапетян, РОЛЬ ОТТОМАНСКОГО ФУТУВВАТА И АХИЙСКОГО БРАТСТВА В ИСЛАМИЗАЦИИ АРМЯНСКИХ РЕМЕСЛЕННИКОВ (XIII-XV ВЕКА)
Diana Hayrapetyan, THE ROLE OF OTTOMAN FUTUWWA AND AKHI BROTHERHOOD IN THE PROCESS OF ISLAMIZATION OF ARMENIAN CRAFTSMEN (XIII-XV CC)
Ֆելիքս Մովսիսյան, XIX Դ. ԱՐԵՎՄՏԱՀԱՅ ՆՇԱՆԱՎՈՐ ՄԱՍՈՆ ՍԵՐՈՎԲԵ ԱԶՆԱՎՈՒՐԸ 63
Феликс Мовсисян, ВЫДАЮЩИЙСЯ ЗАПАДНОАРМЯНСКИЙ МАСОН XIX ВЕКА СЕРОВБЕ АЗНАВУР
Felix Movsisyan, FAMOUS WESTERN ARMENIAN MASON OF THE 19TH CENTURY SEROVBE AZNAVOUR
Հովիկ Գրիգորյան, ՀՅԴ ՑՈՒՑԱԿԱՆ ՄԱՐՄՆԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ «ՆԺՈՒՅԳԻ ԳՈՐԾ»-Ի ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՓՈՒԼՈՒՄ (1904 Թ. ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - 1905 Թ. ՄԱՐՏ) 77
Овик Григорян, ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОТВЕТСТВЕННОГО УКАЗЫВАЮЩЕГО КОНСТАНТИНОПОЛЬСКОГО ОРГАНА АРФ ДАШНАКЦУТЮН НА ПЕРВОМ ЭТАПЕ ПОДГОТОВКИ «ДЕЛА КОНЬЯ» (СЕНТЯБРЬ 1904 Г. - МАРТ 1905 Г.)

Hovik Grigoryan, THE ACTIVITY OF ARMENIAN REVOLUTIONARY FEDERATION'S (ARF-DASHNAKTSUTYUN) CONSTANTINOPLE'S INDICATIVE ORGANIZATION IN THE FIRST STAGE OF PREPARATION OF "THE CASE OF NZHUYK" (SEPTEMBER, 1904 - MARCH, 1905)
Վանիկ Վիրաբյան, ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՀԱՄԱՐ ԶԵՆՔ-ԶԻՆԱՄԹԵՐՔԻ ՀԱՅԹԱՅԹՈՒՄԸ 1918-1920 ԹԹ. 95
Ваник Вирабян, ПОИСК ОРУЖИЯ ДЛЯ АРМЯНСКОЙ АРМИИ В 1918-1920 ГГ
Vanik Virabyan, THE AMMUNITION PROCURANCE OF THE ARMENIAN ARMY (1918-1920)
Հովիկ Գրիգորյան, Վահագն Հակոբյան, ՈՒՐՎԱԳԾԵՐ ԴԱՎԻԹ ԱՆԱՆՈՒՆԻ ԿՅԱՆՔԻ ԵՎ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ 108
Овик Григорян, Ваагн Акопян, ОЧЕРКИ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДАВИДА АНАНУНА
Hovik Grigoryan, Vahagn Hakobyan, NOTES ON DAVID ANANUN'S LIFE AND ACTIVITY
Արամ Սիմոնյան, Ալեքսանդր Սաֆարյան, ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԱՆ ՊԱՏՄԱԲԱՆՆԵՐԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ԹՅՈՒՐՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԻՑ 129
Арам Симонян, Александр Сафарян, ИЗ ИСТОРИИ ОЦЕНКИ ИДЕОЛОГИИ ТЮРКИЗМА В ТРУДАХ ИСТОРИКОВ АРМЕНИИ
Aram Simonyan, Safaryan Alexander, ON THE IDEOLOGY OF TÜRKÇÜLÜK IN THE WORKS OF ARMENIAN HISTORIANS
Валерий Тунян, ФЕЙК-НЬЮС ПРОПАГАНДЫ ТУРЦИИ И АЗЕРБАЙДЖАНА 137
Վալերի Թունյան, ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ և ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹՅԱՆ ԿԵՂԾ ԼՈՒՐԵՐԸ
Valery Tunyan, FAKE NEWS OF TURKEY AND AZERBAIJAN PROPAGANDA

ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ
АРХЕОЛОГИЯ И ЭТНОГРАФИЯ / ARCHAEOLOGY AND ETHNOGRAPHY

Հայկ Ավետիսյան, Արսեն Բոբոխյան, Արտակ Գնունի, Լևոն Մկրտչյան, Նատալյա Ավետիսյան, ԹԱՂՄԱՆ ԾԵՍԻ ԻՐԱՎԻՃԱԿԱՅԻՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՓՈՐՁ 145
Гайк Аветисян, Арсен Бобохян, Артак Гнуни, Левон Мкртчян, Наталья Аветисян, ОПЫТ СИТУАЦИОННОГО АНАЛИЗА ПОГРЕБАЛЬНОГО ОБРЯДА
Hayk Avetisyan, Arsen Bobokhyan, Artak Gnuni, Levon Mkrtchyan, Natalya Avetisyan, THE EXPERIENCE OF SITUATIONAL ANALYSIS OF THE FUNERAL RITE
Ռաֆիկ Նահապետյան, ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՇՈՒՐՋ 158
Рафик Наапетян, ОБ ЭТНОГРАФИЧЕСКОМ ИССЛЕДОВАНИИ АРМЯНСКОГО НАРОДНОГО ТРАДИЦИОННОГО ЖИЛИЩА
Rafik Nahapetyan, ON THE ETHNOGRAPHIC STUDY OF THE ARMENIAN NATIONAL TRADITIONAL APARTMENT

ԱՐՎԵՍՏ ԵՎ ՄՇԱԿՈՒՅԹ
ИСКУССТВО И КУЛЬТУРА / ART AND CULTURE

Արթուր Հովհաննիսյան, ԽՈՐԵՆ ՏԵՐ-ՀԱՐՈՒԹՅԱՆԻ ԳՐԱՖԻԿԱՆ 166
Артур Ованнисян, ГРАФИКА ХОРЕНА ТЕР-АРУТЯНА
Arthur Hovhannisyan, KHOREN-DER HARUTYAN'S GRAPHIC

ՍՓՅՈՒՌՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ
ДИАСПОРАВЕДЕНИЕ / DIASPORA STUDIES

Էդիկ Մինասյան, Լևոն Բատիև, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԴՈՆԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՎ ՀՈԳԵՎՈՐ-ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԵՐԸ 1991-2019 ԹԹ. 174
Эдик Минасян, Левон Батиев, ОТНОШЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ С АРМЯНСКОЙ ОБЩИНОЙ ДОНА В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ И КУЛЬТУРНОЙ СФЕРЕ В 1991-2019 гг.

Edik Minasyan, Levon Batiev, RELATIONS OF THE 3rd REPUBLIC OF ARMENIA WITH ARMENIAN COMMUNITY OF DON IN SOCIAL-POLITICAL AND CULTURAL SPHERES IN 1991-2019
Արման Եղիազարյան, Ալիկ Ղարիբյան, Դիանա Դավթյան, ԻՆՔՆՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՄՈՍԿՎԱՅԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ 191
Арман Егиазарян, Алик Гарибян, Дианна Давтян, ПРОБЛЕМЫ ИДЕНТИЧНОСТИ АРМЯНСКОЙ МОЛОДЕЖИ МОСКВЫ
Arman Yeghiazaryan, Alik Gharibyan, Dianna Davtyan, ISSUES OF IDENTITY OF MOSCOW ARMENIAN YOUTH
Հովհաննես Ալեքսանյան, ՀԱՅԱԶԳԻ ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ-ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԸ ՄԻՋԻՆ ԱՍԻԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ 200
Ованнес Алексанян, АРМЯНЕ-ПАРТИЙНО-ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ДЕЯТЕЛИ В СОВЕТСКИХ РЕСПУБЛИКАХ СРЕДНЕЙ АЗИИ
Hovhannes Aleksanyan, ARMENIANS-PARTY-STATE LEADERS IN THE SOVIET REPUBLICS OF CENTRAL ASIA

ԲՆԱԳՐԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
ИЗДАНИЕ РУКОПИСЕЙ / PUBLICATION OF MANUSCRIPTS

Հայկազ Հովհաննիսյան, ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՆԱԶԱՐՅԱՆՑԻ ՏԵՍԼԱԿԱՆԸ 206
Айказ Оганесян, ВИДЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ СТЕПАНОСА НАЗАРЯНЦА
Haikaz Hovhannisyan. VISION OF STEPANOS NAZARYANTS ABOUT NATIONAL EDUCATION

ՈՒՍՈՒՄՆԱՄԵԹՈԴԱԿԱՆ
УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ / EDUCATIONAL-METHODOLOGICAL

Լևոն Հովսեփյան, ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԱՆՎՏԱՆԳԱՅԻՆ ԵՎ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՈՒՂԵՆԻՇՆԵՐԸ 214
Левон Овсепян, ОСОБЕННОСТИ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОБУЧЕНИЮ ПОЛИТИКИ В СФЕРЕ БЕЗОПАСНОСТИ И ОБОРОНЫ ТУРЦИИ
Levon Hovsepyan, THE SPECIFICS AND METHODOLOGY OF TEACHING TURKEY'S SECURITY AND DEFENSE POLICY

ԳՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ
РЕЦЕНЗИЯ / REVIEW

Փայլակ Ենգոյան, էդիկ Մինասյան, «Երևանի պետական համալսարանն ուհամալսարանականները Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին (1941-1945 թթ.»), Եր., ԵՊՀ հրատ., 2019, 586 էջ + 48 ներդիր: 222

ՄԵՐ ԵՐԱԽՏԱՎՈՐՆԵՐԸ 224

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ 226
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS 228

Ի ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ 230
NOTICE FOR THE AUTHORS

Էդիկ Մինասյան, Լևոն Բատիև

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԴՈՆԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՎ ՀՈԳԵՎՈՐ-ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԵՐԸ 1991-2019 ԹԹ.[1]

Բանալի բառեր. Դոնի Ռոստով, Նախիջևանյան հայկական համայնք, ՀՀ անկախության տարիներ, ՀՀ Սփյուռքի նախարարություն, պատվիրակություն, գլխավոր հյուպատոսություն,մարզային համայնք, շրջափուլ, մշակույթ, կերպարվեստ:

1991 թ. ԽՍՀՄ փլուզումը և սեպտեմբերի 21-ի համաժողովրդական հանրաքվեով Հայաստանի անկախության վերականգնումը նոր որակ ու փուլ սկզբնավորեցին Հայաստան-սփյուռք առնչություններում, որոնք ընդգրկեցին կյանքի բոլոր ոլորանները՝ հասարակական-քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական և մշակութային:

Հայրենիք-սփյուռք հարաբերությունների՝ 1991 թվականից մինչև մեր օրերն ընդգրկող պատմությունը ընդհանուր առմամբ բաժանվում է երեք փուլերի: Այդ տրամաբանությամբ ԱՊՀ երկրների և, մասնավորապես, Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքի և ՀՀ-ի փախհարաբերությունների՝ 1991-1998 թթ. ընդգրկող պատմափուլը պայմանականորեն կարելի է համարել հարաբերությունների ձևավորման շրջան, երկրորդը՝ 1998-2008 թթ., նշված կապերի վերարժևորման ու ամրապնդման շրջան, իսկ երրորդը, որ ձգվում է 2008 թվականից մինչև մեր օրերը, համապարփակ հարաբերությունների զարգացման շրջան[2]:

Առաջին շրջանում Հայաստանի քաղաքական անկախության վերականգնումը նոր թափ հաղորդեց արդեն իսկ 1988 թ. սկսված՝ ավերիչ երկրաշարժով և Արցախյան շարժման զարթոնքով պայմանավորված հայրենիք-սփյուռք սերտացող հարաբերություններին, երբ սփյուռքի առաջ բացվեցին հայրենի պետության փակ դռները: Նախորդ ժամանակաշրջանի համեմատ այս շրջափուլում սփյուռքի (մասնավորապես Դոնի հայական համայնքի) և ՀՀ-ի միջև, ըստ էության, հաստատվեցին սահմանափակումներից զերծ ազատ հարաբերություններ: Հայաստանի քաղաքական անկախության վերականգնմանը հաջորդած առաջին տարիներին, Արցախյան պատերազմով և սոցիալ-տնտեսական ծանր իրավիճակով պայմանավորված, հարյուր հազարավոր հայեր, արտագաղթելով ՀՀ-ից, ավելի ստվարացրին արտերկրում (հատկապես Հարավային Ռուսաստանում՝ Կրասնոդարի, Ստավրոպոլի երկրամասերում, Դոնի Ռոստովի մարզում, ինչպես նաև Մոսկվայում, Ուրալում ու Սիբիրում) ապրող հայության թվաքանակը:

Հայտնի է, որ Ռուսաստանի Դաշնությունը հանդիսանում է ՀՀ-ից և հետխորհրդային այլ երկրներից հայության միգրացիայի հիմնական ուղղություններից մեկը: Ռուսաստանում 1898 թ. հայերի թիվը կազմել է 532.390[3], 2002 թ.՝ 1.130.491[4], իսկ 2016 թ. պաշտոնական տվյալներով ՌԴ-ում բնակվում էր 1.182.388[5], իսկ ոչ պաշտոնական տվյալներով՝ 2.600000 հայ[6]: Հայերը ՌԴ ազգությունների շարքում պաշտոնական տվյալներով զբաղեցնում են 5-րդ, իսկ ոչ պաշտոնական տվյալներով՝ 4-րդ տեղը՝ ռուսներից, թաթարներից և ուկրաինացիներից հե-

* *Հոդվածը ներկայացվել է 07.11.2019 թ., գրախոսվել է 10.12.2019 թ., ընդունվել է տպագրության 20.12.2019 թ.:*

[1] Հետազոտությունն իրականացվել է ՀՀ ԿԳՆ գիտության պետական կոմիտեի և Հիմնարար հետազոտությունների ռուսաստանյան հիմնադրամի կողմից անցկացվող գիտական հետազոտությունների համատեղ նախագծի աջակցության «ՀՀ ԿԳՆ ԳՊԿ ՀՀՌՀ-2018» միջազգային մրցույթի արդյունքում ֆինանսավորման երաշխավորված «Դոնի հայկական համայնքը նորագույն շրջանում. պատմություն, ինստիտուտներ, ինքնություն» գիտական ծրագրի շրջանակներում (ծածկագիրը՝ 18RF-074):

[2] Տե՛ս Եղիազարյան Ա., Անանյան Մ., Հովհաննիսյան Ա., Հովհաննիսյան Է., Հովսեփյան Մ., Վարդանյան Հ., Հայրենիք-Սփյուռք հարաբերությունները 1918 թ. մինչև մեր օրերը, Ե., 2017, էջ 11:

[3] Տե՛ս Բարխուդարյան Վ., Ալեքսանյան Հ., Ռուսաստանի հայ գաղթօջախների պատմություն (Հյուսիսային Կովկաս, Նոր Նախիջևան, Աստրախան, Սանկտ Պետերբուրգ, Մոսկվա), Ե., 2015, էջ 388:

[4] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 387:

[5] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 393,405:

[6] Տե՛ս Հակոբյան Հ., Հայկական Սփյուռքը հարափոփոխ աշխարհում, Երևան 2017, էջ 74:

տո: Նրանք առավել կանտորանացած են մայրաքաղաք Մոսկվայում (շուրջ 500 հազար), Կրասնոդարի և Ստավրոպոլի երկրամասերում (համապատասխանաբար՝ 800 հազար և 400 հազար) և Ռոստովի մարզում (135 հազար)[1]:

Մեր հետազոտության առարկան հանդիսացող Դոնի Ռոստովի մարզի հայկական համայնքի ժողովրդագրական փոփոխությունների մասին մանրամասն տեղեկություններ է ներկայացրել ռուս պատմաբան Ս. Սուշչին[2]: Նա նշում է, որ «Ռոստովի մարզը, ինչպես նաև հարավռուսաստանյան տարածաշրջանի այլ վայրեր, գտնվեցին այդ միգրացիոն ալիքի կենտրոնում»[3]: Պաշտոնական տվյալներով ՀՀ-ից դեպի ՌԴ Դոնի Ռոստովի մարզ տեղափոխվել են 7,6 հազար հայ՝ 1993-1994 թթ., 3,6 հազար հայ՝ 1995-1996 թթ. և 3.9 հազար հայ՝ 1997-2000 թթ.: 2000-2010 թթ. միգրացիայի հաշվին մարզի հայ բնակչության թվաքանակը աճել է 6 հազարով, իսկ մինչև 2015 թ.՝ 10-ից 20 հազարով: Մարզի հայ բնակչության քանակը 2010 թ. մարդահամարի տվյալներով կազմում էր 120-130 հազար: Դրա արդյունքում XX դ. երկրորդ տասնամյակում Ռոստովի մարզի հայկական համայնքի հայ բնակչությունը քանակապես 1,5 անգամ ավելացավ ուկրաինական համայնքից, որը կազմում էր 77,8 հազար մարդ[4]:

Այսօր հայ առաքելական եկեղեցին ՌԴ-ում ներկայացված է Նոր Նախիջևանի և Ռուսաստանի ավանդական թեմով, որը հաստատվել է դեռևս 1966 թ., երբ Ամենյան հայոց կաթողիկոս Վազգեն Ա-ի կոնդակով Նոր Նախիջևանի, Հյուսիսային Կովկասի, Աստրախանի թեմերը և Մոսկվայի հովվությունը միավորվել են և կազմավորվել է Հայ Առաքելական եկեղեցու Նոր Նախիջևանի և Ռուսաստանի թեմը, որի առաջնորդանիստը Մոսկվայի Սուրբ Հարություն եկեղեցին է[5]: Այն ընդգրկում է 40-ից ավելի համայնք, որոնցից 27-ը՝ ՌԴ տարածքում[6]:

Սփյուռքում իրավիճակը փոխվեց այն բանից հետո, երբ 1990-ական թթ. երբեմնի դասական հայկական համայնքները համալրվեցին 1988 թ. Սպիտակի երկրաշարժից և Ադրբեջանում 1988-1990 թթ. Սումգայիթից և Բաքվի, Կիրովաբադի, Խանլարի և այլ վայրերի հրեշավոր վայրագություններից՝ Հայոց ցեղասպանությունից հետո արտերկրում հաստատված, ինչպես նաև ՀՀ-ից արտագաղթած հայերով, որոնք զգալի աշխուժություն մտցրին սփյուռքահայերի կյանքում[7]: Մյուս կողմից 1990-ական թթ. սկզբներին սփյուռքահայությունը, որը յոթանասուն տարի շարունակ փափագել էր Հայաստանը տեսնել ազատ, հնարավորություն ունենալով ազատորեն գալու հայրենիք, բախվեց ժամանակի դաժան իրողությանը: Հայտնի է, որ 1990-ական թթ. սկզբներին դժվարին փուլ էր հայոց նորանկախ երկրի համար, քանի որ փլուզվել էին երկրի պետական, քաղաքական համակարգերը, չկային բիզնես ներդրումների համար անհրաժեշտ միջավայր, շուկայական տնտեսությանը համապատասխանող օրենքներ, բանկային, հարկային և մաքսային համակարգեր, որոնք ստեղծվում էին աստիճանաբար: Երկիրը գտնվում էր տնտեսական, հատկապես էներգետիկ խոր ճգնաժամի մեջ, նրա տարածքի 40 %-ը երկրաշարժից հետո ավերվել էր, կես միլիոն մարդ մնացել էր անօթևան՝ զրկվելով նաև ունեցվածքից, Ադրբեջանից գաղթած շուրջ 450 հազարի հասնող ահաբեկված փախստականներ հասել էին Հայաստան, որն ի վիճակի չէր ամբողջությամբ լուծել նրանց հիմնախնդիրները[8]: Այս ամենից բացի, Լեռնային Ղարաբաղի պարտադրված պատերազմը Ադրբեջանի կողմից վտանգել էր մեր ժողովրդի արցախյան հատվածի անվտանգությունը: Ահա, այս ծանր իրավիճակում սփյուռքը հիասթափվելու առիթներ ունեցավ, սակայն, չնայած դրան, հայրենիքին աջակցելու համար միավորվեց, և այդ օգնությունը չուշացավ:

1990-ական թթ. սկզբից ԽՍՀՄ-ի տարածքում բնակվող հայությունը կանգնեց սփյուռքացման գործընթացի առջև, ինչի արդյունքում նախկին խորհրդային պետությունների գրեթե մեծ մասում աստիճանաբար հիմնադրվեցին ընդհանուր և տեղային բնույթի համայնքային հասարակական կազմակերպություններ՝ հայության տարբեր հատվածների համար հավա-

---

[1] Տե՛ս նույն տեղում:
[2] Տե՛ս Сущий С. Я., Армяне Юга России и Крыма, Ростов на Дону, 2015, стр. 99, 100.
[3] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 101-102:
[4] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 102:
[5] Տե՛ս Ալեքսանյան Հ., Հայկական համայնքները խորհրդային հանրապետություններում 1941-1991 թթ., Ե., 2016, էջ 23-24:
[6] Տե՛ս նույն տեղում:
[7] Տե՛ս Մինասյան է., Հայրենիք-սփյուռք առնչությունները 21-րդ դարասկզբին (2001-2017 թթ.), Ե., 2018, էջ 4-5:
[8] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 5:

քական կենսագործունեության միջավայր ձևավորելու համար[1]: Այդ առումով Դոնի Ռոստովը բացառություն չէր: Չնայած առաջին շրջափուլում հայրենիք-Սփյուռք հարաբերությունները որոշակի տեղատվություն ունեցան սփյառքյան քաղաքական կազմակերպությունների՝ հայրենիքում ունեցած հիմնականում քաղաքական խնդիրների պատճառով, սակայն դրանք չկարողացան խափանել հայրենիք-սփյուռք համախմբման ու կապերի ամրապնդման անկասելի ընթացքը, ինչն էլ իր դրսևորումը գտավ երկրորդ շրջափուլում:

Այս ժամանակահատվածում ավելի ամրապնդվեցին հայրենիք-սփյուռք կապերը, վերջնակապես լուծում ստացան այդ կապերում և հարաբերություններում առկա մի շարք կարևոր խնդիրներ, որոնք հատկապես առնչվում էին ընդհանուր քաղաքական օրակարգի ձևավորման վերաբերող հարցերին, հայրենիք-սփյուռք հարաբերությունները կարգավորող նոր կառույցներին, օրինակ՝ 1998 թ. ՀՀ արտգործնախարարությունում ձևավորված Սփյուռքի հետ կապերի գործադիր քարտուղարությանը, ապա գործակալությանը, իսկ 2008 թ. ապրիլից՝ Սփյուռքի հետ կապերի պետական կոմիտեի ստեղծմանը և այլն: Այս շրջափուլում տեղի ունեցան Հայաստան-սփյուռք երեք խորհրդաժողովները (1999, 2002 և 2006 թթ.), որոնց նպատակն էր մշակել և իրագործել հայության առաջ ծառայած խնդիրների լուծման համատեղ ձևաչափերն ու հայրենիք-սփյուռք հարաբերությունների համակարգման մեխանիզմները[2]: 2005 թ. սահմանադրական հանրաքվեի արդյունքում ՀՀ-ում ներդրվեց երկքաղաքացիության ինստիտուտը, որը հայրենիք-սփյուռք հարաբերությունների էլ ավելի սերտացման և սփյուռքահայության ինտեգրման կարևոր գործոն էր:

Հայաստանի երրորդ հանրապետության կյանքում կարևոր նշանակություն ունեցավ 2008 թ. ստեղծված ՀՀ սփյուռքի նախարարությունը, որը նոր շրջափուլ էր հայրենիք-սփյուռք հարաբերություններում, քանի որ պետական մակարդակով կառուցվածքային նոր ձև տրվեց հայրենիք-սփյուռք գործակցության զարգացմանը՝ նպաստելով երկկողմ ինտեգրմանը և հայրենիք-սփյուռք հարաբերությունների էլ ավելի զարգացմանն ու ամրապնդմանը: Այս շրջափուլում ավանդական դարձան Հայաստան-սփյուռք համաժողովները 2011, 2014, 2017 թթ., բիզնես ֆորումները, համահայկական խաղերը, որոնց սկզբը դրվել էր 1999 թ. և շարունակվել հետագայում՝ 2001, 2003, 2007, 2011, 2014 և 2015 թթ..[3]:

ՀՀ սփյուռքի նախարարության անմիջական ղեկավարությամբ մշակվեցին և իրագործվեցին հայրենիք-սփյուռք հարաբերությունների՝ այդ թվում Հարավային Ռուսաստանի, մասնավորապես Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքի հետ կապերի ու փոխահարբերությունների ամրապնդման ուղղությամբ մեծածավալ ծրագրեր: Սփյուռքը և, մանսավորապես, Դոնի Ռոստովի հայ համայնքը, գործակցության հուշագրեր, համաձայնագրեր ստրագրեցին նախարարության հետ, կազմակերպվեցին բազմաթիվ հանդիպումներ և մեծածավալ միջոցառումներ իրականացվեցին համայնքներում[4]:

Փաստորեն 1990-ական թթ. սկզբներից՝ ԽՍՀՄ փլուզումից և խորհրդային հանրապետությունների անկախացումից հետո, դասական սփյուռքի կողքին ի հայտ եկավ հետխորհրդային հանրապետություններում ապրող այսպես կոչված Նոր սփյուռքը: Այստեղ հայության կողմից ձևավորված համայնքային նոր կառույցները ինքնակազմակերպվելով՝ իրենց շուրջը համախմբեցին տեղի հայության ներուժը:

Դեռևս 240 տարի առաջ Դոնի երկրամասում հաստատված մեր հայրենակիցները հիմնեցին դասական սփյուռքի ներկայացուցչական մարմինը հանդիսացող «Դոնի Ռոստովի Նոր Նախիջևանի հայկական համայնքը»: Այդ հիմքի վրա էլ 1988 թ. ձևավորվեց նոր սփյուռք հանդիսացող նույն համայնքի՝ Ռոստովի մարզի հասարակական կազմակերպությունը: Բավականին լայն ու ընդգրկուն է նրա գործունեության շրջանակը: Բովանդակությամբ հարուստ ուղի է անցել այդ համայնքային կազմակերպությունը Ռոստովի մարզի համայնքային այլ կազմակերպությունների հետ միասին: Մեր հետազոտության բուն նպատակն է բացահայտել ու ցույց տալ ուսումնասիրվող շրջանում Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքի և ՀՀ-ի միջև եղած կապերն ու փոխհարաբերությունները ՀՀ անկախության շրջանում: Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքի գործունեության առաջին շրջանում համայնքային ղեկավարության

[1] Տե՛ս նույն տեղում:
[2] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 6:
[3] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 7:
[4] Տե՛ս նույն տեղում:

ուշադրության կենտրոնում եղել են հիմնականում հայ բնակչության առօրյա հոգսերն ու տեղական բնույթի այլ հարցեր: Մայր հայրենիքի հետ կապերն ու փոխհարաբերությունները չեն կրել համակարգային բնույթ: Պետություն-համայնք գործակցային կապերը դեռևս թույլ էին, շարունակական բնույթ չէին կրում, քանզի չէին հենվում շարունակական ծրագրերի վրա: Սակայն իրավիճակը փոխվեց 2008 թ. սկսած, երբ ՀՀ սփյուռքի նախարարության ձևավորումը նոր որակ հաղորդեց այդ հարաբերություններին: Սփյուռքի նախարարության ակտիվ գործունեության արդյունքում նրա հովանու ներքո կազմակերպված հասարակական-քաղաքական, գիտակրթական, հոգևորմշակութային միջոցառումները կրեցին պարբերական բնույթ և ոչ միայն իրենց դրական դերն ունեցան Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի համար, այլև ուժեղացրին ու ամրապնդեցին կապերն ու փոխհարաբերությունները ՀՀ-ի հետ[1]:

Դեռևս 1993 թ. նոյեմբերին Դոնի Ռոստովում հանդիսավորությամբ նշվեց Նոր Նախիջևանի հայ համայնքի հիմնադրման 5-ամյա, 1998 թ. նոյեմբերին՝ 10-ամյա, 2008 թ. նոյեմբերի 23-ին՝ 20-ամյա, իսկ 2018 թ. նոյեմբերին՝ 30-ամյա հոբելյանները[2]: Այդ հոբելյաններին մասնակցեցին և ելույթներ ունեցան Հայաստանի հանրապետության արտաքին գործերի նախարարության ներկայացուցիչներ, իսկ 2008 և 2018 թթ. հոբելյաններին նաև Սփյուռքի նախարարության ներկայացուցիչներ ու Ազգային ժողովի պատգամավորներ[3], որոնք իրենց ելույթներում նշեցին Դոնի Ռոստովի Նոր Նախիջևանի հայկական համայնքի դերը ՀՀ-ի հետ բազմակողմանի կապերի ու փոխհարաբերությունների ամրապնդման ու զարգացման գործում:

ՀՀ անկախության տարիներին գրեթե մշտական բնույթ է կրել Ռոստովի մարզում կազմակերպված Դոնի տարածաշրջանում հայկական առաջին բնակավայրերի հիմնադրման հոբելյանական տարելիցների հանդիսավոր նշումը ՀՀ-ից եկած պատվիրակությունների հետ: 1998 թ. սեպտեմբերին տեղի ունեցան Ռոստովի մարզի Մյասնիկյան շրջանում Դոնի Տարածաշրջանում հայկական առաջին բնակավայրերի հիմնադրման 220-ամյակին նվիրված հանդիսությունները, որին մասնակցեցին ՀՀ արտգործնախարարության ԱՊՀ երկրների վարչության աշխատակիցները[4]: 2009 թ. սեպտեմբերի 4-5-ը նույն վայրում տեղի ունեցան Դոնի տարածաշրջանում հայկական առաջին բնակավայրերի հիմադրման 230-ամյակին նվիրված հանդիսությունները, որին մասնակցեց ՀՀ-ից ժամանած ՀՀ սփյուռքի նախարարի տեղակալ Ստեփան Պետրոսյանի գլխավորած պատվիրակությունը[5]: Պատվիրակության անդամներն այցելեցին շրջանում գործող 3 եկեղեցիները և շրջկենտրոնի ազգագրական թանգարան, որտեղ մանրամասն ներկայացված է 18-րդ դ. վերջում Ղրիմի թերակղզուց հայերի վերաբնակեցումը և հայ համայնքի երկդարյա կյանքն ու գործունեությունը: Հանդիպումներ տեղի ունեցան Մյասնիկովյան վարչական շրջանի ղեկավար Խաչատուր Անոսյանի, «Նոր Նախիջևան» հայ համայնքի խորհրդի անդամների հետ: Քննարկվեցին ՀՀ-ի հետ Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի համագործակցության ընդլայնման ծրագրեր[6]:

2019 թ. հոկտեմբերի 18-19-ին տեղի ունեցան Դոնի տարածաշրջանում հայկական առաջին բնակավայրերի հիմնադրման 240-ամյակին նվիրված հանդիսություններ և միջազգային գիտաժողով, որին մասնակցեցին պատվիրակություն ՀՀ ԱԺ-ից, ՀՀ վարչապետի աշխատակազմի սփյուռքի հանձնակատարի ներկայացուցիչը և ԵՊՀ պրոֆեսորադասախոսական կազմի ներկայացուցիչներ[7]: Գրեթե մշտապես նշվել են նաև Դոնի հայկական համայնքների կենտրոն հանդիսացող քաղաքների ու բնակավայրերի հոբելյանները, որին մասնակցել են նաև ՀՀ-ից եկած պատվիրակություններ: Այսպես, օրինակ, 2010 թ. օգոստոսի 29-ին Ռոստովի մարզի Մյասնիկյանի շրջանում տեղի ունեցավ Ս. Աստվածածին եկեղեցու և Չալտր գյուղի կազմավորման 231-ամյակին նվիրված տոնակատարություն, որի շրջանակներում գյուղի հիմնադիրների հիշատակին կազմակերպվեց ուխտագնացություն դեպի Մեծ Սալա, Սբ.

---

[1] Դոնի Ռոստովի «Նոր Նախիջևանի հայկական համայնքի կազմակերպությունը 1988-1997 թթ. ղեկավարել է Գրիգոր Խուրդայանը, 1997-2005 թթ. Էդուարդ Վարդանյանը, 2005 թվականից՝ Հարություն Սուրմալյանը:

[2] Տե՛ս ՀՀ արտգործնախարարության ընթացիկ արխիվի ԱՊՀ երկրների բաժնի նյութերը, 1993 թ., 1998 թ., 2008 թ., 2018 թ., նաև «Հայկական սփյուռք», տարեգիրք, Սփյուռքի նախարարություն, Ե., 2009, էջ 159:

[3] Տե՛ս «Հայկական սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2009, էջ 159:

[4] Տե՛ս ՀՀ արտգործնախարարության ընթացիկ արխիվ, ԱՊՀ երկրների վարչություն, 1999 թ.:

[5] Տե՛ս «Հայկական սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2009, էջ 163:

[6] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 42:

[7] Տե՛ս «Դոնի Նախիջևան», թերթ, 23 հոկտեմբերի, 2019 թ.:

Աստվածածին եկեղեցում մատուցվեց պատարագ[1], իսկ 2012 թ. դեկտեմբերի 13-ին Ռոստովի մարզի Բատայսկի հայ համայքնը նշեց քաղաքի հիմնադրման 243 ամյակը[2]: 2014 թ. սեպտեմբերի 28-ին Ռոստովի մարզի Մյասնիկյանի շրջանի Չալտր գյուղի հայկական համայնքը մեծ շուքով նշեց հայերի վերաբնակեցման 235-ամյակը: Ձեռնարկին մասնակցեցին Դոնի Ռոստովի, Մյասնիկյանի և Տագանրոգի հայկական մշակութային խմբերը[3]:

Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքը հայ ազգային ու ՀՀ պետական տոների, պատմամշակութային նշանակալից տարեթվերի առթիվ կազմակերպել է մշակութային միջոցառումներ, իրականացրել տարբեր ծրագրեր: Այնտեղ մշտապես հանդիսավորությամբ նշվել են հայոց պետականության վերականգնման հոբելյանական տարեթվերը: 1996 թ. սեպտեմբերի 21-ին ՀՀ անկախության 5-ամյակի առթիվ Դոնի Ռոստովի Ս. Հարություն եկեղեցում տեղի հայ համայնքը կազմակերպեց միջոցառում: Այդ նույն ձևով ավելի հանդիսավորությամբ 2001 թ. սեպտեմբերի 21-ին նշվեց ՀՀ անկախության 10-ամյա հոբելյանը[4]: 2011 թ. սեպտեմբերին Դոնի Ռոստովում տեղի ունեցան ՀՀ անկախության 20-ամյակին նվիրված միջոցառումներ, որոնց շրջանակներում կազմակերպվեցին ցուցահանդեսներ, գրական երեկոներ, սեմինարներ, հանդիպումներ, բացվեցին Հայ ազգային մշակութային կենտրոններ (Լաբինսկ-Կրասնոդար, Գեորգիևսկ-Ստավրոպոլ և այլն): Դոնի Ռոստովի հայ համայնքը կազմակերպեց նաև հայոց պատմության և մշակույթի հիշաժան տարեթվերին նվիրված հանդիպումներ[5]: Մեկ տարի անց՝ սեպտեմբերի 21-ին, ՀՀ անկախության օրվա առթիվ Ռոստովի Ս. Աստվածածին եկեղեցու սպասավոր Տէր Անանիա Բաբայանի և Ս. Համբարձում եկեղեցու սպասավոր Տէր Թադևոս Հայբարյանի հրավերով Դոնի հոգևոր սեմինարիայի, Մոսկվայի կապի և ինֆորմատիկայի տեխնիկական համալսարանի ուսանողները և Հարավային դաշնային համալսարանի պատմության ֆակուլտետի կրոնական-պատմական ակումբի անդամներն այցելեցին Ռոստովի մարզի Մյասնիկյանի շրջանի հայկական եկեղեցիներ[6]:

2016 թ. սեպտեմբերի 21-ին Դոնի Ռոստովի Ս. Հարություն եկեղեցում հայ համայնքը մեծ հանդիսավորությամբ կազմակերպեց ՀՀ անկախության 25-ամյակին նվիրված միջոցառում: Միաժամանակ այն վերածվեց համաստիյուռքյան տոնական միջոցառման, որին մասնակցեցին ոչ միայն մեր հայրենակիցները, այլև տեղի այլ ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները[7]: Հաջորդ օրը՝ սեպտեմբերի 22-ին, Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքը, նախագահ Հ. Սուրմալյանի աջակցությամբ, տեղի ազգային մշակույթի տանը կազմակերպեց համերգ՝ նվիրված Հայաստանի անկախության 25-ամյակին: Միջոցառմանը մասնակցեցին քաղաքային ղեկավարության ներկայացուցիչներ, պատգամվորներ, Հարավային դաշնային օկրուգում Հայաստանի գլխավոր հյուպատոս Վ. Ասոյանը[8]:

Դոնի Ռոստովի հայ համայնքը գրեթե պարբերաբար և մեծ հանդիսավորությամբ նշել է Հայրենական մեծ պատերազմի հաղթանակին նվիրված հոբելյանական միջոցառումներ, հաշվի առնելով համայնքի մասնակցությունը հաղթանակի կերտման գործին: 1995 թ. Դոնի Ռոստովի հայ համայնքը մեծ հանդիսավորությամբ նշեց մեծ հայրենականում հաղթանակի 50-ամյակը: Նույն կերպ հետագայում նշվեցին նաև հաղթանակի 60 և 70-ամյա հոբելյարները: Չալտր գյուղում բացվեց Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքից ռազմաճակատ մեկնած ծնունդով Նոր Նախիջևանցի նշանավոր հայերին և մեծ հայրենականի այլ մասնակիցներին նվիրված ցուցադրություն պատմաազգագրական թանգարանում: 2013 թ. մայիսի 24-ին Դոնի Ռոստովի Նախիջևանի հայ համայնքը կազմակերպեց Հայրենական մեծ պատերազմի վետերանների հանդիսավոր ընդունելություն՝ նվիրված հաղթանակի 68-ամյակին[9], իսկ 2014 թ. հունվարի 16-ին Ռոստովի «Դոնի Նախիջևանի հայկական համայնք» ՀԿ-ն կազմակերպեց Հայրենական մեծ պատերազմի վետերանների մեծարման երեկո, որի ժամանակ նախագահ Հ. Սուրմալյանը համայնքի անդամ Իլյա Թադևոսի Ջրևին պարգևատրեց «Մարշալ Բաղրամ-

[1] Տե՛ս «Հայկական սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2010, էջ 16:
[2] Տե՛ս նույն տեղում, 2012, էջ 141:
[3] Տե՛ս նույն տեղում, 2014, էջ 138:
[4] Տե՛ս ՀՀ արտաքին գործերի նախարարության ընթացքի արխիվ, ԱՊՀ երկրների վարչություն, 1995թ. և 2001թ.:
[5] Տե՛ս «Հայկական սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2011, էջ 182:
[6] Տե՛ս նույն տեղում, 2012, էջ 140:
[7] Տե՛ս նույն տեղում, 2016, էջ 138:
[8] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 148:
[9] Տե՛ս նույն տեղում, 2013, էջ 148:

յան» մեդալով[1]: 2015 թ. մայիսի 12-ին Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի և տեղի Ս. Հարություն հայկական եկեղեցու հոգևոր հայր Տիրան Ավագյանի նախաձեռնությամբ կազմակերպվեց Հայրենական մեծ պատերազմի հաղթանակի 70 ամյակին նվիրված միջոցառում: Այն նշվեց մեծ հանդիսավորությամբ: Նման միջոցառումներ կազմակերպվեցին հետագա տարիներին ևս[2]:

2009-2011 թվականները Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի համար դարձան մայր հայրենիքից ներկայացուցչական պատվիրակությունների ընդունելու տարիներ, որոնք նպաստեցին հասարակական-քաղաքական կյանքի աշխուժացմանը համայնքում: Կապված հայ-թուրքական հարաբերությունների քննարկումների հետ՝ ՀՀ նախագահ Ս. Սարգսյանը 2009 թ. հոկտեմբերի 7-ին ՀՀ սփյուռքի նախարար Հ. Հակոբյանի հետ այցելեց Դոնի Ռոստով: ՀՀ նախագահը հանդիպում ունեցավ ՌԴ և ԱՊՀ այլ երկրների հայաշատ համայնքների, կազմակերպությունների ու կառույցների ավելի քան 250 մասնակիցների հետ: Տեղի ունեցան քննարկումներ հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման գործընթացի շուրջ[3]:

Հաջորդ տարի՝ 2010 թ. հունիսի 1-2-ին, ՀՀ նախագահը աշխատանքային այցով կրկին ժամանեց Դոնի Ռոստով[4], որտեղ նրա ղեկավարած պատվիրակությունը այցելեց Ս. Համբարձում եկեղեցի, Պատմաազգագրական թանգարան, ինչպես նաև հարգանքի տուրք մատուցեց Մեծ հայրենականին մասնակցած Մյասնիկյանի շրջանի հայ զինվորների հիշատակին: Նախագահը հանդիպումներ ունեցավ նաև Ռոստովի մարզի ղեկավարության և ՌԴ Հարավային դաշնային շրջանի հայ համայնքների ներկայացուցիչների հետ: Նա անդրադարձավ Հայաստանի ներքին և արտաքին կյանքի, գլոբալ ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի հետևանքների հաղթահարման և տնտեսության վերականգնման հարցերին, կարևորեց Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի դերը հայ-ռուսական հարաբերությունների զարգացման, ինչպես նաև հայապահպանության գործում: Ս. Սարգսյանի հետ Ռոստովի հայ համայնքի ներկայացուցիչների հանդիպումը տեղի ունեցավ հունիսի 2-ին: ՀՀ Նախագահը՝ Ռոստովի մարզպետ Վ. Գոլուբևի, ՀՀ գլխավոր հյուպատոս Ա. Գոմցյանի, «Դոնի Նոր Նախիջևանի հայ համայնքի»-ի խորհրդի նախագահ Հ. Սուրմալյանի, Մյասնիկյանի շրջանի ղեկավար Ա. Պորկշեյանի և պաշտոնատար այլ անձանց ուղեկցությամբ Հայրենական մեծ պատերազմում զոհվածների հուշարձանի մոտ ուղերձով դիմեց Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի ներկայացուցիչներին, կոչ անելով ավելի ակտիվացնել կապերն ու շփումները ՀՀ-ի հետ[5]: 2011 թ. հուլիսի 8-10-ը Դոնի Ռոստով աշխատանքային այց կատարեց վարչապետ Տ. Սարգսյանը:

Նրա ղեկավարած պատվիրակությունը այցելեց Ռոստովի մարզի Մյասնիկյանի շրջանի Չալտր հայկական գյուղ: ՀՀ կառավարության ղեկավարը ծանոթացավ տեղի հայության գործունեությանը, կենցաղին, պատմությանը: Նա այցելեց Չալտրի Ս. Համբարձում եկեղեցի, ապա ծաղիկներ դրեց եկեղեցու բակում կանգնեցված հայ ժողովրդի՝ պատմության ընթացքում բազմաթիվ զոհերին նվիրված խաչքարի, ինչպես նաև հայրենական մեծ պատերազմի զոհերի հիշատակը հավերժացնող հուշահամալիրի մոտ: Նա եղավ նաև Չալտրի պատմաազգագրական թանգարանում, ծանոթացավ ներկայացված ցուցանմուշներին: Հուլիսի 9-ին Տ. Սարգսյանի գլխավորած պատվիրակությունն այցելեց Դոնի Ռոստովի հայկական նորակառույց Ս. Հարություն եկեղեցի: Երևան ժամանելուց առաջ ՀՀ վարչապետը հանդիպեց Ռոստովի մարզի հայ համայնքի ներկայացուցիչների հետ, որոնց ներկայացրեց ՀՀ-ի տնտեսության վիճակը, ծրագրերը և կառավարման մոդելը: Կառավարության ղեկավարը պատասխանեց մեր հայրենակիցների հարցերին, որոնք վերաբերվում էին տրանսպորտային հաղորդակցության խնդիրներին, զբոսաշրջության զարգացման հնարավորություններին, ՀՀ-սփյուռք կապերին և այլն[6]:

ՀՀ սփյուռքի նախարարության նախաձեռնությամբ և Դոնի Ռոստովի համայնքային կազմակերպությունների աջակցությամբ, հատկապես 2011-2017 թթ., Դոնի Ռոստովում տե-

---

[1] Տե՛ս նույն տեղում, 2013, էջ 162, նույնը՝ 2014 թ., էջ 135:
[2] Տե՛ս նույն տեղում, 2015, էջ 136:
[3] Տե՛ս նույն տեղում, 2009, էջ 164:
[4] Տե՛ս նույն տեղում, 2010, էջ 10:
[5] Տե՛ս նույն տեղում:
[6] Տե՛ս ՀՀ Արտգործնախարարության ընթացիկ արխիվ, ԱՊՀ երկրների բաժին, 2011 թ.: Տե՛ս նաև «Հայկական սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2011, էջ 16-17:

ղի ունեցան մի շարք կարևոր միջոցառումներ, որոնք նպաստեցին մարզի հայ համայնքների հասարակական ակտիվության բարձրացմանը: Դրա լավագույն վկայություններից էր այն, որ 2012 թ. նոյեմբերի 16-18-ը Դոնի Ռոստովում կայացավ ԱՊՀ երկրներում գործող հայկական երիտասարդական կազմակերպությունների ղեկավարների և ներկայացուցիչների՝ «21-րդ դարի մարտահրավերները և հայ երիտասարդությունը» խորագիրը կրող առաջին երիտասարդական համաժողովը՝ Նոր Նախիջևանի հայ համայնքի և ՀՀ սփյուռքի նախարարության աջակցությամբ Մոսկվայում, Կրասնոդարում, Մոզդոկում, Կիսլավոդսկում, Օրենբուրգում, Նիժնի Նովգորոդում, Պերմում ու Ուկրաինայում, Բելառուսում գործող երիտասարդական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների մասնակցությամբ[1]: Համաժողովը խնդիր դրեց երիտասարդությանը ավելի ակտիվորեն ներգրավել համայնքային գործերին: Պատահական չէ, որ Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքի շատ երիտասարդներ ներգրավվեցին համայնքային հասարակական աշխատանքներում, մասնակցեցին շաբաթօրյակների կազմակերպմանը, աչքի ընկան զանգան հայրենասիրական ու մշակութային միջոցառումների նախաձեռնությամբ ու իրականացմամբ:

2011 թ. նոյեմբերի 20-ին Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքի երիտասարդական միությունը Սուրբ Կարապետ եկեղեցու տարածքում կազմակերպեց շաբաթօրյակ[2]: Նույն ժամանակ համայնքի հայ երիտասարդությունը նշեց Երևանի հիմնադրման հերթական տարելիցը:

Պետք է նկատի ունենալ, որ գրեթե մշտապես ՀՀ սփյուռքի նախարարության և համայնքային կազմակերպությունների միջև, անկախ առկա խնդիրներից, միշտ էլ գործնական կապ է պահպանվել: Պատահական չէ, որ նախարարության նախաձեռնությամբ 2015 թ. նոյեմբերի 27-29-ը Երևանում կայացավ «Ապագա» երիտասարդական համահայկական երկրորդ համաժողովը, որին մասնակցեցին ներկայացուցիչներ ՀՀ-ից, Արցախից և սփյուռքից (այդ թվում Դոնի Ռոստովի հայ համայնքից)[3]: Այս համաժողովներում, այլ հարցերի թվում, քննարկվեցին նաև սփյուռքի հայ երիտասարդությանը հայրենիքի շենացման և զարգացման ծրագրերին մասնակից դարձնելու հարցերը:

Դոնի Ռոստովի Նոր Նախիջևանի հայկական համայնքը էլ ավելի ակտիվացրեց իր գործունեությունը Հայաստանի հանրապետության հետ կապերի ամրապնդման գործում՝ հատկապես Հ. Սուրմալյանի գլխավորությամբ, ինչպես նաև 2011 թ. հունիսին պատմաբան Սերգեյ Սայադովին համայնքային կազմակերպության գործադիր տնօրենի պաշտոնում նշանակվելուց հետո[4]: Նրանց ղեկավարությամբ համայնքային կազմակերպության կապերը ՀՀ-ի հետ ավելի աշխուժացան ու դարձան ավելի համակարգված: Պատահական չէ, որ իր ակտիվ ու արդյունավետ աշխատանքի համար Հ. Սուրմալյանը պարգևատրվեց ՀՀ նախագահի կողմից Մ. Խորենացում մեդալով:

Համայնքի գործունեության հասարակական-քաղաքական ակտիվացմանը մեծապես նպաստեց նաև այն հանգամանքը, որ 2011 թ. դեկտեմբերի 21-ին Դոնի Նոր Նախիջևանի հայկական համայնքի վարչության նախագահ Հ. Սուրմալյանը դարձավ Ռոստովի մարզի Օրենսդրական ժողովի պատգամավոր՝ «Միացյալ Ռուսաստան» («Единая Россия») կուսակցության տարածաշրջանային մասնաճյուղի թեկնածուների ցուցակով[5]: Նա 2013 թ. սեպտեմբերի 9-ին վերընտրվեց, իսկ օլիմպիական չեմպիոն Վարդերես Սամուրղաշևն ընտրվեց Ռոստովի մարզի օրենսդիր ժողովի պատգամավոր[6]: Հ. Սուրմալյանը այսօր էլ պատգամավոր է և շարունակվում է իր ակտիվ աշխատանքով համայնքի կապերը ՀՀ-ի հետ ավելի ամրապնդվել ու զարգացնել:

---

[1] Տե՛ս նույն տեղում, 2012, էջ 142:
[2] Տե՛ս նույն տեղում, 2014, էջ 137:
[3] Տե՛ս ՀՀ արտգործնախարարության ընթացիկ արխիվ, ԱՊՀ երկրների վարչություն, 2015 թ.: Տե՛ս նաև «Հայկական սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2015, էջ 28:
[4] Տե՛ս Հովհաննիսյան Մ., Դոնի նախիջևանյան հայկական համայնքի հումանիտար հարաբերությունները Հայաստանի Հանրապետության հետ նորագույն շրջանում, «Нахичевань-на-Дону: история и современность (к 240-летию переселения армян на Дон)», материалы международной научной конфереции, г. Ростов-на-Дону, 18-19 октября, 1919 г., с. 263.
[5] Տե՛ս «Հայկական սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2011, էջ 185:
[6] Տե՛ս նույն տեղում, 2013, էջ 163:

Ռոստովի մարզի հայկական համայնքի հասարակական-քաղաքական կյանքի կարևորագույն ձեռքբերումներից պետք է համարել այն, որ 2013 թ. փետրվարի 22-ին Ռոստովի մարզի Ազովի շրջանի Սամարսկ գյուղի հայկական համայնքն ընդգրկվեց միջէթնիկական հարաբերությունների խորհրդի կազմում[1], իսկ 2016 թ. հունիսի 21-ին՝ Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի ներկայացուցիչ Արթուր Գրիգորյանը նշանակվեց Դոնի Ռոստովի Պերվոմայսկի շրջանի վարչակազմի ղեկավար[2]:

ՀՀ-ի հետ Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի և ՀՀ-ի բազմակողմանի կապերի ամրապնդմանը մեծապես նպաստեց ՀՀ սփյուռքի նախարարության ծրագրերին համայնքի անդամների ակտիվ մասնակցությունը: Այն սկսվեց 2009 թ. և ակտիվ ու արդյունավետ ընթացք ունեցավ հետագա տարիներին: 2013 թ. մարտի 20-ին տեղի ունեցավ հեռակոնֆերանս ՀՀ սփյուռքի նախարարության և Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի ներկայացուցիչների միջև, որի ընթացքում քննարկեցին համատեղ ծրագրերի իրականացման հետ կապված հարցեր: Դոնի Ռոստովի հայ համայնքային կազմակերպությունը 2009 թ. սկսեց լայնորեն տարածել Սփյուռքի նախարարության կողմից կազմակերպվող «Արի տուն» ծրագրի մասին տեղեկատվությունը, որի արդյունքում համայնքում հետզհետե աճեց ծրագրին հայտ ներկայացրած երիտասարդների թիվը[3]: Նրանց քանակը շուտով հասավ երկու տասնյակի: Հայտատու երիտասարդները ՀՀ-ում հիմնականում հյուրընկալվեցին հայ ընտանիքներում, և միայն չորս օր անցկացրին ճամբարում: Նրանք եղել են պատմամշակութային վայրերում, ծանոթացել մշակութային ավանդույթներին և վերադարձան վառ տպավորություններով[4]:

ՀՀ-ի և Դոնի Ռոստովի հայկական համայքնի միջև կապերը ամրապնդվեցին նաև գիտակրթական ոլորտում: Կրթական ուղղության մասով անհրաժեշտ է առաջնահերթ արձանագրել ՀՀ սփյուռքի նախարարության «Սփյուռք» ամառային դպրոցին և ՀՀ ԿԳՆ սփյուռքահայ ուսուցիչների վերապատրաստման ծրագրին համայնքի ներկայացուցիչների մասնակցության փաստը[5]: Դեռևս «Սփյուռք» ամառային դպրոցի նախնական ձևավորման փուլում համայնքը այն քիչ թվով սփյուռքյան կառույցներից էր, որ ծրագրին մասնակցելու մղեց իր ներկայացուցիչներին: Այսպես, 2011 թ. «Նոր Նախիջևան» թերթի թղթակցի կարգավիճակով Սփյուռքի ԶԼՄ-ի երիտասարդ լրագրողների դպրոցի դասընթացներին մասնակցեց Լիլիթ Մեսրոպյանը: Նրա մասնակցության կարևոր ձեռքբերումներից էր հետադարձ կապի ապահովումը: Արդյունքում համայնքային ղեկավարության և դպրոցի համակազմակերպիչների և Երևանի պետական համալսարանի ներկայացուցիչների միջև համացանցային հեռահար կապի միջոցով սկսվեց համայնքային կազմակերպության և ԵՊՀ-ի միջև երկարատև համագործակցության շրջան[6]: Այն նշանավորվեց կողմերի միջև 2011 թ. կնքված պայմանագրով, որը ստորագրեցին ԵՊՀ ռեկտոր Ա. Սիմոնյանը և Դոնի Նախիջևանի հայկական համայնքի նախագահ Հ. Սուրմալյանը: Այն իր ձևաչափով հայրենիք-սփյուռք հարաբերությունների համատեքստում առաջինն էր[7]: Հետագայում «Սփյուռք» ամառային դպրոցի ձևավորման ընթացքում հնարավոր եղավ հայերենի արագացված ուսուցման, ազգային երգի ու պարի մասնագետների, լրագրողների, հայոց լեզվի ուսուցիչների վերապատրաստման և երիտասարդ առաջնորդների համար նախատեսված դասընթացներին ներգրավել համայնքի ներկայացուցիչներին[8]: Օգոստոսի 5-ին ՀՀ սփյուռքի նախարար Հ. Հակոբյանն ընդունեց սփյուռքահայ ուսուցիչների վերապատրաստման 2011 թ. ծրագրի մասնակիցներին, որոնց մեջ էին Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքի ներկայցուցիչները[9]:

---

[1] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 159:
[2] Տե՛ս նույն տեղում, 2010, էջ 152:
[3] Տե՛ս «Программа «Ари Тун»», Нахичрван-на-Дону, 2011, N6/177/июнь, стр 11. «Ари Тун»//Нахичеван-на-Дону, 2010, N10/181/октябрь, стр 11.
[4] Տե՛ս «ՀՀ սփյուռքի նախարարության գործունեության 5 տարիները. Հայաստան-սփյուռք գործակցություն», Ե., 2013, էջ 141:
[5] Տե՛ս Հովհաննիսյան Մ., նշվ. աշխ., էջ 264.
[6] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 265:
[7] Տե՛ս նույն տեղում:
[8] Տե՛ս նույն տեղում: Տե՛ս նաև «Летняя школа «Диаспора 2016»», 2016, 16 мая, URL: https://clckk.ru/J6uqc (ссылка укр. дата обращения, 02.08.2019); «Завершилась летняя школа «Диаспора»», URL:http://ysu.am/main/ru/Summer-school-Diaspora-is-over (02.12.2019).
[9] Տե՛ս նույն տեղում:

Դեռևս 2010 թ. հոկտեմբերի 1-ին ՀՀ սփյուռքի նախարարության առաջարկությամբ Դոնի Ռոստովի ՀՀ գլխավոր հյուպատոսարանում տեղի է ունեցել հայկական համայնքի լավագույն ուսուցիչների մեծարման և պարգևների հանձնման արարողություն: Հայոց լեզվի ուսուցման և տարածման, ժողովուրդների միջև բարեկամության զարգացման գործում ունեցած ավանդի համար ՀՀ վարչապետի մեդալով պարգևատրվեց դասախոս, հայոց լեզվի մեթոդական գրքերի հեղինակ Անդրանիկ Մալխասյանը: Պատվոգրեր և նվերներ հանձնվեցին այլ ուսուցիչների[1]:

ՀՀ սփյուռքի նախարարության նախաձեռնությամբ, ՀՀ անկախության 20-ամյակի կապակցությամբ, 2011 թ. ամբողջ ընթացքում Դոնի Ռոստովում կազմակերպվել են հայոց լեզի օլիմպիադաներ՝ դպրոցականների և ուսանողների մասնակցությամբ, ինչպես նաև հայակական մշակույթի երեկոներ՝ տեղի երգի ու պարի խմբերի, Հայաստանից հրավիրված խմբերի և անհատ կատարողների մասնակցությամբ[2]:

ՀՀ սփյուռքի նախարարության նախաձեռնությամբ 2011 թ. «Մայրենիի լավագույն ուսուցիչ» մրցույթում առաջին կարգի մրցանակ է շահել Ռոստովի մարզի Աքսայի շրջանի կրթության վարչության տեղական ինքնավարության երեխաների լրացուցիչ կրթության կենտրոնի ուսուցչուհի Լուսինե Պետանյանը, իսկ երկրորդ կարգի մրցանակի են արժանացել նույն՝ Ռոստովի մարզի Մյասնիկյան շրջանի Մեծ Սալա գյուղի թիվ 8 միջնակարգ դպրոցի ուսուցչուհի Էմմա Քարտաշյանը և Դոնի Ռոստովի հայկակա համայնքին կից կիրակնօրյա դպրոցի ուսուցչուհի Արևիկ Մխիթարյանը:

Նույն թվականի սեպտեմբերի 24-ին տեղի ունեցավ Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքի հոգևոր կյանքի համար կարևոր նշանակություն ունեցող իրադարձություն[3]: Ռոստովի մարզի Մյասնիկյանի շրջանի Մեծ Սալա գյուղում տեղի ունեցավ 1937-1938 թթ. ռեպրեսիաների զոհ դարձած՝ Ս. Աստվածին եկեղեցու հոգևորականների և եկեղեցուն կից գործող դպրոցի ուսուցիչների հիշատակին նվիրված արարողություն՝ Նոր Նախիջևանի և Ռուսաստանի Հայոց թեմի Ս. Աստվածածին եկեղեցու մարզի ղեկավարության և «Դոնի Նոր Նախիջևանի հայ համայնք» հասարակական կազմակերպության համագործակցությամբ, բարերար Վլադիմիր Պոպովյանի աջակցությամբ[4]: Համայնքում մեծ հանդիսավորությամբ նշվեցին հայ գրատպության 500-ամյակին նվիրված միջոցառումները:

2011 թ. հոկտեմբերի 5-ին Դոնի Ռոստովում հայկական համայնքի նախաձեռնությամբ կազմակերպվեց ուսուցչի օրվան նվիրված միջոցառում՝ ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության, Երևանի Չեխովի անվան թիվ 55 դպրոցի ներկայացուցիչների մասնակցությամբ[5]:

2012 թ. ապրիլի 27-ին Մյասնիկյան շրջանի Չալտր գյուղում Դոնի Ռոստովի «Ապագա» հայկական ազգային մշակութային միությունը կազմակերպեց հայոց լեզվի և գրականության մարզային օլիպիադա՝ նվիրված հայ գրատպության 500-ամյակին, որի հաղթողները արժանացան պարգևների, իսկ նույն տարվա դեկտեմբերի 6-ին Դոնի Ռոստովի հանրային գրադարանում բացվեց «Գիրքը հայ ժողովրդի հոգևոր տարածք» խորագրով ցուցահանդես, կազմակերպվեց «Հայ գիրքը 21-րդ դարում. հրատարակման, տարածման և ընթերցանության մշակույթի խնդիրները» թեմայով կլոր սեղան: Միջոցառումը կազմակերպվեց Դոնի Ռոստովի հանրային գրադարանի և Դոնի Նախիջևանի հայկական համայնքի համատեղ ջանքերով[6]:

2016 թ. փետրվարի 21-ին հարավային Ռուսաստանի Հայոց թեմի «Վարդանյան» կենտրոնում Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի ներկայացուցիչների մասակցությամբ նշվեց Մայրենիի միջազգային օրը[7]:

2013 թ. սկսած երկու տարին մեկ անգամ հայրենիքում ՀՀ գիտության և կրթության նախարարության նախաձեռնությամբ պետական միջոցներով անցկացվել են համահայկական հայագիտական օլիմպիադաներ: 2019 թ. օգոստոսի 5-11-ը այն անցկացվեց արդեն 9-րդ ան-

---

[1] Տե՛ս «Հայկական սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2011, էջ 32:
[2] Տե՛ս նույն տեղում, 2010, էջ 156:
[3] Տե՛ս նույն տեղում, 2011, էջ 185:
[4] Տե՛ս «ՀՀ սփյուռքի նախարարության գործունեության 5 տարիները», Ե., 2013, էջ 282-283:
[5] Տե՛ս «Հայկական սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2011, էջ 182:
[6] Տե՛ս նույն տեղում, 2012, էջ 137:
[7] Տե՛ս նույն տեղում, 2016, էջ 143-145:

գամ: Առաջին օրվանից օլիմպիադային իր ակտիվ մասնակցությունն բերեց Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքը: Այս օլիմպիադայում համայնքը ներկայացրին 5 պատանի, որոնցից երեքը արժանացան պարգևների[1]:

Մարզի հայ բնակչության շրջանում հայոց լեզվի պահպանման և տարածման առումով խնդիրները տարբեր են: Պետական կարգավիճակ ունեցող որոշ դպրոցներում հայոց լեզուն դասավանդվում է իբրև ոչ պարտադիր առարկա: Սրա կողքին համայնքային կազմակերպությունը, Հայկական բարեգործական ընդհանուր միության հետ գործակցաբար, 2011 թ. սեպտեմբերից սկսեց համայնքի գրասենյակում Հայկական վիրտուալ քոլեջի ներկայացրած հայոց լեզու առարկայի դասավանդման ծրագիր, որը շարունակական բնույթ ստացավ[2]: Համայնքի հայոց լեզվի ուսուցիչները հայրենիքում վերապատրաստվելու վերոհիշյալ ծրագրերին զուգահեռ՝ հնարավորություն ունեցան մասնակցել 2018 թ. Դոնի Ռոստովում ԵՊՀ հետ գործակցության շրջանակներում կազմակերպված խտացված դասընթացներին[3]: Փորձ կատարվեց խրախուսել համայնքի երիտասարդների՝ հայրենիքում բարձրագույն կրթություն ստանալու գործընթացը: 2013-2015 թթ. ԵՊՀ «Ցեղասպանագիտություն» մագիստրոսական ծրագրի մեկնարկային ուսումնական տարվա ուսանողների թվում էր նաև համայնքի ներկայացուցիչը[4]:

ՀՀ անկախության շրջանում ավելի ամրապնդվեցին կապերն ու համագործակցությունը ՀՀ-ի և Դոնի հայկական համայնքների միջև գիտության ոլորտում: Դրա լավագույն օրինակ են հանդիսանում համայնքի ուսումնական և գիտական կենտրոնների, ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի, ԵՊՀ-ի և հանրապետության այլ բուհերի հետ համատեղ միջազգային գիտաժողովի կազմակերպումը, համատեղ գրքերի շնորհանդեսների, հայտնի ազգային և պետական գործիչների մեծարման միջոցառումների անցկացումը, գիտական ծրագրերի իրականացումը և այլն: Գիտական համագործակցության զարգացման ուղղությամբ կարևոր քայլ էր 2009 թ. ապրիլի 23-24-ին Դոնի Ռոստովում կազմակերպված միջազգային գիտաժողովը՝ «Ռուսաստանն ու հայերը. համագործակցության պատմությունն ու ավանդույթները, ներկա հիմնախնդիրներն ու հեռանկարները» թեմայով, որին մասակցեցին նաև ՀՀ ԳԱԱ և ԵՊՀ գիտնականներ:

Այդ գիտաժողովները շուտով դարձան պարբերական: Դրանք անցկացվում էին հիմնականում հայագիտական թեմաներով՝ իրենց վրա սևեռելով գիտական հանրության ուշադրությունը: 2009 թ. սեպտեմբերի 10-ին Դոնի Ռոստովում տեղի ունեցավ գիտական ընթերցումներ՝ «Հովսեփ Արղությանի գործունեությունը Կովկասում՝ Ռուսաստանի աշխարհաքաղաքականության համատեքստում» թեմայով[5], իսկ հոկտեմբերի 15-16-ին էկոնոմիկայի և կառավարման Ռոստովի միջազգային ինստիտուտում տեղի ունեցավ միջբուհական գիտագործնական համաժողով՝ «Դոնի Նախիջևան. հայ-ռուսական ազգամիջյան հարաբերությունների ռազմավարական միությունը» թեմայով, որին մասնակցեցին ներկայացուցիչներ ՀՀ-ից[6]:

Հաջորդ տարի ևս Ռոստովի պետական տնտեսագիտական համալսարանում Դոնի Նոր Նախիջևանի հայ համայնքի կազմակերպմամբ տեղի ունեցավ Հայոց ցեղասպանության 95-րդ տարելիցին նվիրված «Վերածնված ժողովրդի պատմությունը» խորագրով երիտասարդական միջբուհական գիտաժողով, որին կրկին հրավիրված էին ՀՀ բուհերի ներկայացուցիչներ[7]: Նույն տարվա օգոստոսի 28-ին Դոնի հայկական համայնքի նախաձեռնությամբ՝ Սոչիի «Խաղաղ Դոն» առողջարանում տեղի ունեցավ «Ռուսաստանի հայկական սփյուռք. ժամանակի մարտահրավերներ» միջազգային հասարակական խորհրդաժողովը՝ ՀՀ-ից, ԼՂՀ-ից, Մոսկվայից, Ռոստովի մարզից, Ստավրոպոլի երկրամասից, Կրասնոդարի երկրամասից. Աբխազիայից ժամանած գիտնականների և հասարակական գործիչների մասնակցությամբ[8]:

---

[1] Տե՛ս Нахичеван-на-Дону, (газета), N 9 (276), сентябрь, 2019, с. 8.
[2] Տե՛ս Հովհաննիսյան Մ., նշվ. աշխ., էջ 265:
[3] Տե՛ս Հովհաննիսյան Մ., նշվ. աշխ., էջ 265: Տե՛ս նաև «Армянскый виртуалный колледж», Нахичеван-на-Дону, 2011, N 8 /179/, август, стр. 1.
[4] Տե՛ս Հովհաննիսյան Մ., նշվ. աշխ., էջ 265:
[5] Տե՛ս «Հայկական սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2009, էջ 163:
[6] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 164:
[7] Տե՛ս նույն տեղում, 2010, էջ 153:
[8] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 156:

Դոնի Ռոստովի նախիջևանյան հայկական համայնքի նախաձեռնությամբ 2011 թ. փետրվարի 7-ին Դոնի Ռոստովում ստեղծվեց «Հարավային դաշնային օկրուգի ռուս-հայկական տեղեկատվական-վերլուծական և մշակութային-լուսավորչական կենտրոնը», որը սերտորեն համագործակցեց ՌԴ-ի և ՀՀ-ի պետական և հասարակական կազմակերպությունների, միջազգային կազմակերպությունների և ԶԼՄ-ների հետ[1]: Նույն տարվա ապրիլի 23-ին Ռոստովի պետական տնտեսագիտական համալսարանում հայ համայնքի կազմակերպմամբ տեղի ունեցավ Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակին նվիրված «Ճշմարտություն առանց դատի» խորագրով միջբուհական գիտաժողով, որին կրկին ակտիվորեն մասնակցեցին նաև հրավիրյալներ ՀՀ-ից:

2012 թ. մայիսի 30-ից հունիսի 2-ը Դոնի Ռոստովում տեղի ունեցավ համառուսաստանյան գիտական խորհրդաժողով՝ «Ռուսաստանի հարավի հայերը. պատմություն, մշակույթ, համատեղ ապագա» թեմայով: Միջոցառումը կազմակերպել էին Դոնի նախիջևանյան հայկական համայնքը, Դոնի Ռոստովի «Ապագա» քաղաքային ազգային մշակութային կազմակերպությունը, Դոնի Ռոստովի տարածաշրջանային հասարակական կազմակերպությունը՝ ՌԳԱ Հարավային գիտական կենտրոնի հետ համատեղ: Այստեղ կրկին հրավիրվել էին և մասնակցեցին գիտնականներ ՀՀ-ից: Այն գիտության ոլորտում բուհերի և Դոնի Ռոստովի նախիջևանյան հայկական համայնքի միջև համագործակցության լավագույն օրինակ հանդիսացավ: Համայնքային կազմակերպության կողմից 2012 թ. ապրիլի 20-ին անցկացվեց «Ցեղասպանություն՝ հանցագործություն ընդդեմ մարդկայնության. Հայոց ցեղասպանության պատմաիրավական տեսանկյունները» խորագիրը կրող գիտագործնական գիտաժողովը: Առաջին անգամ համայնքային կազմակերպությունը գիտաժողովին մասնակցելու նպատակով պաշտոնապես դիմեց ԵՊՀ-ին՝ թեմայի շուրջ փորձագետներ գործուղելու համար[2]: Այս փորձը հետագայում ևս կիրառվեց տարբեր թեմատիկ դասախոսությունների, գիտական զեկուցումների ներկայացման համար[3]:

Գիտաժողովների շարքը հետագայում ավելի ընդգրկուն սահմաններ ունեցավ: Ռուսաստանի գիտությունների ազգային ակադեմիայի Հարավային գիտական կենտրոնի հովանու ներքո և համայնքային կազմակերպության գործուն մասնակցությամբ 2012, 2015, 2018 թթ. կազմակերպվեցին «Ռուսաստանի հարավի հայերը», ինչպես նաև 2014 թ.՝ «Կազակները և լեռնականները առաջին աշխարհամարտի տարիներին» խորագրերը կրող միջազգային գիտաժողովները:

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան և ԵՊՀ-ն հետագայում ևս ակտիվորեն մասնակցեցին Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի կողմից կազմակերպած միջազգային ֆորումին և երեք գիտաժողովների: Դրանք էին՝ 2013 թ. հոկտեմբերի 25-26-ին Դոնի Ռոստովում կազմակերպված «Ռուսաստանի և միջազգային հանրությունը. Արևմտյան Հայաստանը և սահմանակից պետությունները: Պատմաիրավական վերլուծություն և արդի խնդիրները» թեմայով գիտաժողովը[4], 2015 թ. ապրլիի 18-ին Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի կազմակերպած «Հիշում եմ և պահանջում» թեմայով միջազգային ֆորումը, որին մասնակցեցին ՌԴ-ում ՀՀ դեսպանը, պատվիրակներ ՀՀ-ից, հասարակական-քաղաքական գործիչներ, հայ համայնքի ներկայացուցիչներ, նույն օրը Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի, Դոնի հայ երիտասարդների միության և Ռուսաստանի հայ երիտասարդների կոնգրեսի հետ համատեղ կազմակերպած «Ցեղասպանությունը Դոնի բնակչության պատմական հիշողության մեջ» թեմայով գիտաժողովը[5], 2016 թ. ապրիլի 23-ին Դոնի Նախիջևանյան հայ համայնքի և Դոնի պետական հանրային գրադարանի կողմից համատեղ ուժերով կազմակերպած «Ցեղասպանությունը՝ հանցագործություն ընդդեմ խաղաղության և մարդկության» խորագրով երիտասարդական գիտագործնական կոնֆերանսը: Հայ երիտասարդությունը մասնակցեց նաև «100+1» համառուսական ակցիային՝ նվիրված Հայոց ցեղասպանության 101-րդ տարելիցին[6]:

---

[1] Տե՛ս նույն տեղում, 2011, էջ 174:
[2] Տե՛ս Հովհաննիսյան Մ., նշվ. աշխ., էջ 265-266:
[3] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 266:
[4] Տե՛ս «Հայկական սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2013, էջ 164:
[5] Տե՛ս նույն տեղում, 2015, էջ 133:
[6] Տե՛ս նույն տեղում, 2016, էջ 146:

Իրենց հերթին Դոնի հայկական համայնքի գիտական շրջանակները ներկայացնող հայ հետազոտողները ևս հնարավորություն ունեցան ակտիվորեն մասնակցելու հայագիտական ուղղվածության երկու շատ կարևոր միջազգային գիտաժողովների, որոնք տեղի ունեցան Երևանում (ՀՀ ԳԱԱ-ում 2003 թ. սեպտեմբերին և 2013 թ. հոկտեմբերին կայացած «Հայագիտության արդի վիճակն ու զրագացման հեռանկարները» խորագրով գիտաժողովներին)[1]:

Դոնի հայկական համայքնի հայագիտական մտավոր ներուժը համախմբելու նպատակով դեռևս 2011 թ. համայնքային կազմակերպության և նույն ներկայացուցիչների միջև քննարկումներ անցկացվեցին: 2013 թ. ՌԳԱ Հարավային գիտական կենտրոնի, համայնքային կազմակերպության և ԵՊՀ միջև կնքված եռակողմ պայմանագրի շրջանակում հարցը մոտ էր իրավական առումով լուծում ստանալուն[2]: Հիմնականում ֆինանսական բավարար միջոցների բացակայությունը պարբերաբար հետաձգել է հարցի լուծումը: Այնուամենայնիվ, առկա գործակցային կապերը շարունակում էին զարգանալ: Դրանք ընթացքում ամրապնդվեցին ԵՊՀ ղեկավարության ներկայացոցուցիչների՝ Դոնի Ռոստով կատարած երկու պաշտոնական այցերի արդյունքում[3]: ԵՊՀ հարթակում սեփական հետազոտություններն ու գիտաճանաչողական նախագիծը ներկայացնելու հնարավորություն ընձեռնվեց համայնքային կազմակերպության գործադիր տնօրեն Սերգեյ Սայադովին: Երևանի պետական համալսարանում Ս. Սայադովի կողմից ներկայացվեց ռուսալեզու «Հայազգ» համացանցային հանրագիտարանը[4]: Որոշ ժամանակ անց ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի շրջանակում համալսարանական ուսանող կամավորների մասնացկությամբ հնարավոր դարձավ պատրաստել հանրագիտարանի հայերեն[5] և անգլերեն[6] համացանցային տարբերակները:

Համայնքի ուժերով հրատարակված գիտական աշխատությունները և դրանց շնորհանդեսների կազմակերպումը, որոնց հաճախ հրավիրում են ՀՀ գիտական, հասարակական շրջանակների ներկայացուցիչների, գիտական համագործակցության լավագույն օրինակ է հանդիսանում: Միայն 2011 թ. Դոնի Ռոստովում կայացել է երեք արժեքավոր գրքերի շնորհանդես: 2011 թ. մարտի 30-ին Դոնի Ռոստովի պետական հանրային գրադարանում կայացել է Անդրանիկ Մալխասյանի «Անիի, Ղրիմի և Դոնի հայերի պատմության էջեր» գրքի շնորհանդեսը[7]: 2011 թ. դեկտեմբերի 2-ին Դոնի Ռոստովի Հայ-ռուսական բարեկամության թանգարանում տեղի է ունեցել Վալերի Ոյազանովի ««Առաջին ապաստանից» մինչ այսօր. Դոնի Նախիջևանի արվեստի պատմությունից» գրքի շնորհանդեսը[8]: 2011 թ. դեկտեմբերի 24-ին նույն տեղում տեղի է ունեցել Մ. Գ. Բագդիկովի «Հայտնի նախիջևանցիների կյանքը. Հարություն Խալիբյան» գրքի շնորհանդեսը[9]:

2012 թ. նոյեմբերի 23-ին Ռոստովի Հայ-ռուսական բարեկամության թանգարանում տեղի է ունեցել Սերգեյ Մաճկալյանի «Զրույցներ Գարեգին Նժդեհի մասին կամ հուշարձան Գարեգին Նժդեհի 125-ամյակին» գրքի շնորհանդեսը: Միջոցառումը կազմակերպվել է Դոնի Նախիջևանի հայ համայնքի նախաձեռնությամբ[10]:

2015 թ. ավելի հագեցած էր Դոնի հայկական համայնքի կյանքում, քանզի կազմակերպվել է 3 արժեքավոր գրքերի շնորհանդես նաև ՀՀ ներկայացուցիչների մասնակցությամբ: 2015 թ. հունիսի 3-ին Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի աջակցությամբ լույս է տեսել Գևորգ Բաղդիկովի «Իմ Նախիջևան» գիրքը՝ նվիրված Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցին: Այնուհետև կազմակերպվել է գրքի շնորհանդեսը: Դեկտեմբերի 11-ին Դոնի Նախիջևանի հայ համայնքի ջանքերով հրատարակվել ու կազմակերպվել են Սերգեյ Սայադովի «Ռուսականն հայագիտության ակունքներում» և Սերգեյ Սուշչիի «Ռուսաստանի հարավի և Ղրիմի հայերը» գրքերի շնորհանդեսը: 2019 թ. հոկտեմբերի 18-19-ին՝ միջազգային գիտաժողովի շրջանակ-

[1] Տե՛ս Մինասյան Է., նշվ աշխ., էջ 122:
[2] Տե՛ս Հովհաննիսյան Մ., նշվ. աշխ., էջ 266:
[3] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 267:
[4] Տե՛ս նույն տեղում:
[5] Տե՛ս նույն տեղում:
[6] Տե՛ս նույն տեղում:
[7] Տե՛ս «Հայկական Սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2011, էջ 176:
[8] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 184:
[9] Տե՛ս նույն տեղում:
[10] Տե՛ս նոոույն տեղում, 2012, էջ 142:

ներում կազմակերպվեց Դոնի նախիջևանյան հայկական համայնքի ջանքերով լույս տեսած գրքերի շնորհանդեսը, որին մասնակցեցին գիտնականներ ՀՀ ԳԱԱ-ից և ԵՊՀ-ից: Կազմակերպվեցին Ռուբեն Բեգուլյանի «Ռուբեն Բեգուլյան. նշանավոր նախիջևանցիների կյանքը» գրքի շնորհանդեսը, Ալեքսանդր Վիկտորի Եֆիմովի «Նախիջևանի հայերի վերահսկիչ հեքիաթները», Հրաչիկ Ռուբենի Սիմոնյանի «Հայկական հարցը և ռուսական դիվանագիտությունը առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին», Սերգեյ Սայադովի «Հայագիտությունը Ռուսաստանում 19-րդ դարի առաջին երեսնամյակում» գրքերի շնորհանդեսը[1]:

1991 թ. ի վեր Դոնի Ռոստովի հայ համայնքն իր կապերն ու փոխհարաբերությունները ՀՀ-ի հետ ավելի ամրապնդեց հոգևոր-մշակութային ոլորտում: Առահասարկ, լինելով հայ մշակույթին, նրա ավանդույթներին մոտ կանգնած համայնք, մարզի հայերը միշտ էլ աչքի են ընկնում կերպարվեստի հայտնի գործիչներով, երաժիշտներով, նվագախմբերով, պարախմբերով, ինչպես նաև թատերական գործիչներով ու կինոգործիչներով: ՀՀ անկախության տարիներին դա միշտ նկատելի է եղել հատկապես տարբեր տարիներին կազմակերպված «Իմ Հայաստան» և «Երգում ենք Կոմիտաս» փառատոներին Դոնի հայկական համայնքի մասնակցության ժամանակ:

2011 թ. նոյեմբերի 25-27-ը ՀՀ սփյուռքի նախարարության նախաձեռնությամբ և Հայաստանի ազգային պարարվեստի և պարագետների միության աջակցությամբ ՌԴ Ռոստով քաղաքում կազմակերպվեցին Հարավային Ռուսաստանի հայ համայնքների հայկական պարային կոլեկտիվների պարուսույցների վարպետության դասընթացներ, որին ավելի ակտիվորեն մասնակցեցին Դոնի հայկական համայնքի ներկայացուցիչները[2]:

2011 թ. հուլիսի 15-ին ՀՀ սփյուռքի նախարար Հ. Հակոբյանն ընդունեց «Ոսկե Ծիրան» 8-րդ երևանյան միջազգային կինոփառատոնի սփյուռքահայ մասնակիցներին, որոնց թվում կային Դոնի հայկական համայնքի ներկայացուցիչներ:

2014 թ. ԵՊՀ-ում հյուրընկալվեց համայնքում մեծ ճանաչում ունեցող «Անի» համույթը, որի անդամների մեծ մասի նախնիները Դոնի Ռոստովի մարզ գաղթած առաջին հայերի թվում են եղել[3]: Գրիգորի Խաթլամաջյանի ղեկավարած նվագախումբը համերգներով հանդես եկավ Երևանում, Արտաշատում և Իջևանում[4]:

2015 թ. հունիսի 21-ին Դոնի Ռոստովի «Արփի» ժողովրդական պարերի համույթը տեղի Ս. Խաչ եկեղեցու տարածքում կազմակերպել է համերգ, որին մասնակցել են «Հայաստանի կայծեր» և «Սուրբ Խաչ» պարային համույթները[5]:

2016 թ. մայիսի 31-ին Դոնի Ռոստովի «Ռոստվերոտոլ» մշակույթի տանը Ռոստովի մարզի հայկական համայնքը կազմակերպեց «Արցախը ես եմ» խորագրով բարեգործական համերգ[6], իսկ հունիսի 15-18-ը նույն մարզի հայ համայնքը Ռոստովի մարզի Վոլգոդոնսկ, Կոստանտինովկա, Շախտի և Ազով քաղաքներում կազմակերպեց Արցախի «Մենք ենք, մեր սարերը» պետական ազգագրական համույթի համերգները[7]:

ՀՀ-ի հետ Դոնի հայկական համայնքի կապերն ու փոխհարաբերությունները ամրապնդվեցին կերպարվեստի ոլորտում: Այն իր դրսևորումը գտավ ցուցահանդեսների կազմակերպման, համաժողովների հրավիրման, համատեղ քննարկումներ իրականացնելու և այլ միջոցառումներ անցկացնելու մեջ: 2010 թ. սեպտեմբերին Երևանում տեղի ունեցավ «Արվեստը և բիզնեսը, արվեստը և համացանցը» խորագիրը կրող կերպարվեստի գործիչների երկօրյա համահայկական համաժողովը: Ռոստովի մարզը համաժողովում ներկայացնում էր հայտնի արվեստագետ, քանդակագործ Դավիթ Բեգալովը[8]:

2010 թ. փետրվարի 26-ին Տրետյակովյան պատկերասրահում տեղի ունեցավ ծնունդով Նոր Նախիջևանցի Մարտիրոս Սարյանի ծննդյան 130 ամյակին նվիրված հոբելյանական

---

[1] Տե՛ս Программа международной научной конференции «Нахичевань-на-Дону: истирия и современность (к 240-летию переселения армян на Дон)», г. Ростов-на-Дону, 18-19 октября 2019 г., стр. 4.
[2] Տե՛ս «Հայկական Սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2011, էջ 36:
[3] Տե՛ս Հովհաննիսյան Մ., նշվ. աշխ., էջ 267:
[4] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 268:
[5] Տե՛ս «Հայկական Սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2015, էջ 137:
[6] Տե՛ս նույն տեղում, 2016, էջ 147:
[7] Տե՛ս նույն տեղում:
[8] Տե՛ս Հովհաննիսյան Մ., նշվ. աշխ., էջ 267:

հանդիսություն՝ ՌԴ մշակույթի նախարարության և ՌԴ-ում ՀՀ դեսպանության աջակցությամբ[1]:

2011 թ. մայիսի 2-ին ՀՀ վարչապետն «Ակադեմիա» պատկերասրահում ներկա գտնվեց պատմական Հայաստանի Անի մայրաքաղաքի հիմնադրման 1050-ամյակին նվիրված ցուցահանդեսին, որը կազմակերպվել էր Արարատյան Հայրապետական թեմի և Աշխարհի հայ նկարիչների միավորման կողմից: Կառավարության ղեկավարն Արարատյան Հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդի հետ շրջեց ցուցասրահով, ծանոթացավ ներկայացված աշխատանքներին: Ցուցահանդեսում ներկայացված են եղել պատմական Անի մայրաքաղաքին վերաբերող 26 գեղանկարչի 72 կտավ, լուսանկարիչ Զավեն Սարգսյանի լուսանկարները, ինչպես նաև Դոնի հայկական համայնքի ներկայացուցիչների գործերը և այլն[2]:

2014 թ. մայիսի 3-ին Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի նախաձեռնությամբ Ռոստովի մարզային գրադարանի մեջ բացված ՌԴ պատվավոր ճարտարապետ, նկարիչ Ռուբեն Մուրադյանի աշխատանքների ցուցահանդեսը, հուլիսի 22-ին Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքը տեղի Ռուս-հայկական բարեկամության թանգարանում կազմակերպեց «Լքված բայց չմոռացված հող. հիշողություններ Ղրիմի մասին» խորագիրով ցուցահանդես, իսկ 2016 թ. նոյեմբերի 22-ին Ռոստովի մարզի Աքսայի մշակույթի տանը տեղի է ունեցել ՀՀ վաստակավոր նկարիչ Գագիկ Նիկոլյանի աշխատանքների ցուցահանդեսը[3]:

Հայոց ցեղասպանության 100-ամյակին ընդառաջ՝ համայնքային կազմակերպությունը մշակութային ուղղվածության երկու խոշոր ծրագիր իրականացրեց: Հայաստանում ստեղծագործող քանդակագործ Մկրտիչ Մազմանյանի հետ գործակցաբար Դոնի Ռոստով քաղաքի Ս. Հարություն եկեղեցու դիմաց 2015 թ. տեղադրվեց «Ո՛չ ցեղասպանությանը» հուշարձանը[4]: Միաժամանակ, համայնքային կազմակերպության ջանքերով ոչնչացումից փրկվեց Դոնի Ռոստովում գտնվող հայազգի նկարիչ Ակիմ Ավանեսովի կողմից 1914-1915 թթ. ստեղծած «Դարից դար» կտավը: Հարյուրամյա կտավը վերականգնվեց համայնքային կազմակերպության միջոցներով՝ Հայաստանի ազգային պատկերասրահի մասնագետների կողմից[5]: Այն տեղադրվեց Դոնի Ռոստովի պատկերասրահում:

2012 թ. հոկտեմբերի 27-ին Դոնի Ռոստովի Աստղերի պողոտայում տեղադրվեց այդ քաղաքի պատվավոր քաղաքացի, հետախույզ Գևորգ Վարդանյանի անվամբ հուշասալիկ[6]: 2015 թ. մարտի 14-ին Ռուսաստանի հայերի միության (ՌՀՄ) նախաձեռնությամբ և ՀՀ սփյուռքի, մշակույթի նախարարությունների, Ռուսաստանի և Հայաստանի նկարիչների միությունների, Հայաստանի Ազգային պատկերասրահի աջակցությամբ Մոսկվայի Արվեստի գործիչների կենտրոնական տանը բացվեց «Մենք հիշում ենք» խորագրով նկարչական ցուցահանդես, որին մասնակցեցին Դոնի հայկական համայնքի ներկայացուցիչները[7]:

ՀՀ անկախության տարիներին ամրապնդվեցին կապերը նաև թատրոնի և կինոյի ոլորտում: 2011 թ. ապրիլի 10-ին Դոնի Ռոստովի Գորկու անվան դրամատիկական թատրոնում բեմադրվեց Արա Գևորգյանի «Տիգրան Մեծ» պատմական դրաման: 2011 թ. դեկտեմբերի 16-ին Դոնի Ռոստովի մարզի Մյասնիկյանի շրջանի Չալտըր գյուղի ազգային թատրոնը նշեց հիմնադրման 100-ամյակը: Այնտեղ պարբերաբար կազմակերպվում էին ներկայացումներ[8], իսկ դեկտեմբերի 27-ին Դոնի Նոր Նախիջևանի հայկական համայնքին կից գործող «Օջախ» կինոակումբի հերթական նիստի շրջանակներում կայացել է Սոչիում բնակվող ռեժիսոր Կարեն Իսրայելյանի «Ինչպիսի Հայաստան» երկրորդ ֆիլմաշարի պրիմերան[9]:

2013 թ. մարտի 28-ին Դոնի Նոր Նախիջևանի հայ համայնքի նախաձեռնությամբ ցուցադրվել են ռեժիսոր Հրանտ Հակոբյանի «Իմ հայրենիքը Հայաստանն է» շարքի երեք կարճամետրաժ ֆիլմերը[10]:

---

[1] Տե՛ս «Հայկական Սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2010, էջ 152:
[2] Տե՛ս նույն տեղում, 2011, էջ 16:
[3] Տե՛ս նույն տեղում, 2015, էջ 139:
[4] Տե՛ս Հովհաննիսյան Մ., նշվ. աշխ., էջ 268:
[5] Տե՛ս նույն տեղում:
[6] Տե՛ս «Հայկական Սփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2012, էջ 141:
[7] Տե՛ս նույն տեղում, 2015, էջ 132:
[8] Տե՛ս նույն տեղում, 2011, էջ 185:
[9] Տե՛ս նույն տեղում, 2012, էջ 144:
[10] Տե՛ս նույն տեղում, 2013, էջ 160:

Դոնի հայկական համայնքի և ՀՀ-ի միջև հոգևոր մշակութային կապերը ամրապնդելու ուղղությամբ կարևոր նշանակություն ունեին անվանի գրողների, ազգային և պետական գործիչների հոբելյարների ցրեկույթների և երեկույթների նշումը, ինչպես նաև հայ առաքելական եկեղեցու կողմից կազմակերպած արարողությունները՝ Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակի արարողություններից սկսած մինչև հոգևոր զարգացման մեջ ներդրած ավանդը:

2012 թ. փետրվարի 26-ին Դոնի Ռոստովի Հայ-ռուսական բարեկամության թանգարանում կազմակերպվեց Ռաֆայել Պատկանյանին նվիրված երեկո[1]:

2015 թ. փետրվարի 26-ին Ռոստովի հայ համայնքը տեղի «Հայ-ռուսական բարեկամության թանգարանում» կազմակերպել է հայ ազգային հերոս Անդրանիկ Օզանյանի ծննդյան 150-ամյակին նվիրված հուշ-երեկո[2]:

ՀՀ-ի հետ Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքի կապերը ամրապնդվեցին նաև սպորտի ոլորտում, որին մեծապես նպաստեցին 1999 թվականից կազմակերպված համահայկական ամառային խաղերը: Դոնի հայկական համայնքը գրեթե միշտ ակտիվորեն մասնակցել է այս խաղերին և գրավել առաջատար տեղեր: Այդպես եղավ նաև 2019 թ. Արցախում տեղի ունեցած համահայկական 7-րդ ամառային խաղերի ժամանակ: ՌԴ-ի հայկական սպորտային պատվիրակությունը լավագույններից էր, որի կազմում կար 13 քաղաքներից 389 պատվիրակ[3]: Խաղերում հաջողությամբ ելույթ ունեցավ Դոնի Տագանրոգի համայնքի ֆուտբոլային թիմը, որը գրավեց առաջին տեղը և արժանացավ ոսկե մեդալի, իսկ նույն համայնքի ֆուտզալի թիմը գրավեց երրորդ տեղը և արժանացավ բրոնզե մեդալի: Դոնի Ռոստովի Մյասնիկյանի շրջանի կանանց «Ձանֆիդայ» վոլեյբոլի թիմը գրավեց առաջին տեղը և արժանացավ ոսկե մեդալի: 2011 թ. համահայկական խաղերից սկսած դա թիմի երրորդ ոսկե մեդալն էր[4]:

Դոնի հայկական համայնքի մեր հայրենակիցները ՀՀ-ի ներկայացուցիչների հետ միասին գրեթե ամեն տարի ակտիվորեն մասնակցել են Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակին նվիրված հուշարձան-կոթողների բացման արարողությունների, պատարագների, տարբեր կարգի միջոցառումների: 2009 թ. ապրիլի 24-ին Ռոստովի մարզի Շախտի քաղաքում տեղի է ունեցել Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակին նվիրված կոթողի բացման արարողություն[5]: 2010 թ. ապրիլին Դոնի Նոր Նախիջևանի համայնքում անցկացվեց Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակին նվիրված միջոցառումների շաբաթ[6], իսկ ապրիլ-մայիս ամիսների ընթացքում Ռոստովի մարզի Եգորլիկի շրջանի Շահումյան խուտորի կենտրոնում տեղադրվեց երեք խաչքար, որոնցից մեկը նվիրված է Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակին, երկրորդը՝ անցած դարերում Հայաստանի հողերը օտարների ոտնձգություններից հայ զինվորների հետ միասին անձնազոհաբար պաշտպանած կազակ հերոսներին, երրորդը՝ կանգնեցվել է Շահումյանի միջնակարգ դպրոցի անցած տասնամյակների շնորհակալ շրջանավարտների նախաձեռնությամբ և նվիրված էր դպրոցի զոհված ուսուցիչներին[7]: Ապրիլի 18-ին Դոնի Ռոստովում ստեղծվեց Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակին նվիրված միջոցառումների կազմակերպչական կոմիտե՝ հայ հոգևոր և հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների մասնակցությամբ[8]: 2015 թ. ապրիլի 19-ին Ռոստովի մարզի Նովոչեկարսկ քաղաքի հայկական կիրակնօրյա դպրոցում կազմակերպվեց միջոցառում նվիրված Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցին[9], իսկ ապրիլի 23-ին Ռոստովի մարզի Չալտրի հայ համայնքի աջակցությամբ տեղի Ս. Համբարձում հայկական եկեղեցու համար պատրաստվեց յոթ զանգ, իսկ եկեղեցում մատուցվեց պատարագ՝ ի հիշատակ Հայոց ցեղասպանության անմեղ զոհերի[10]:

---

[1] Տե՛ս նույն տեղում, 2012, էջ 135:
[2] Տե՛ս նույն տեղում, 2015, էջ 132:
[3] Տե՛ս «Донские спортсмены чемпионй панармянских игр», Нахичеван-на-Дону, № 9 (276), сентябрь 2019 г., с. 6-7.
[4] Տե՛ս «ՀայկականՍփյուռք», տարեգիրք, Ե., 2011, էջ 181:
[5] Տե՛ս նույն տեղում, 2009, էջ 162:
[6] Տե՛ս նույն տեղում, 2010, էջ 153:
[7] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 155:
[8] Տե՛ս նույն տեղում, 2011, էջ 177:
[9] Տե՛ս նույն տեղում, 2015, էջ 133:
[10] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 134:

2015 թ. ապրիլի 24-ին Ռոստովի մարզի Տագանրոգ քաղաքի «Նաիրի» հայկական համայնքը կազմակերպեց Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցին նվիրված միջոցառում[1]: Բացի այդ, Դոնի Ռոստովի «Դոնի Նախիջևանի հայկական համայնք» կազմակերպության նախաձեռնությամբ Ռոստովի Ս. Հարություն եկեղեցու բակում տեղադրվեց հուշակոթող՝ ի հիշատակ Հայոց ցեղասպանության անմեղ զոհերի[2]: Նույն օրը Ռոստովի մարզի Շախտի քաղաքի «Անդրանիկ» հայկական մշակութային կենտրոնի նախաձեռնությամբ տեղադրվեց Հայոց ցեղասպանության անմեղ զոհերի հիշատակին նվիրված խաչքար[3]:

ՀՀ-ի և Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքի միջև եղած հոգևոր մշակութային կապը ամրապնդելու ուղղությամբ ակտիվ գործունեություն ծավալեցին Ռուսաստանի և Նոր Նախիջևանի հայոց առաջնորդ Եզրաս արքեպիսկոպոս Ներսիսյանը և «Համաշխարհային հայկական կոնգրեսի» ու «Ռուսաստանի հայերի միության» նախագահ Ա. Աբրահամյանը: Վերջինս՝ պատվիրակության հետ միասին, 2011 թ. ապրիլի 14-ին հյուրընկալվեց ՀՀ սփյուռքի նախարարությունում: Հանդիպման ընթացքում քննարկվեցին 2011 թ. նախարարության կողմից իրականացվելիք մի շարք ծրագրեր և միջոցառումներ, ինչպես նաև նախատեսվեցին նոր ձեռնարկումներ[4], որոնց մի մասը իրականացվեց Դոնի Ռոստովի հայկական համայնքի ուժերով:

2016 թ. հունիսի 22-ին Ռուսաստանի հայկական երիտասարդական կոնգրեսը Դոնի հայկական համայնքի հետ միասին կազմակերպեց Մեծ հայրենականի հայ վետերաններին նվիրված «Սրտի հիշողություն» ֆիլմի շնորհանդես: Միջոցառման ողջ հասույթը տրամադրվեց Ստեփանակերտի բժշկական կենտրոնին: Ֆիլմն ստեղծվել է «Հայ-ռուսական երիտասարդական միություն» ՀԿ-ի և ՀՀ և ՌԴ դեսպանության և Երևանում գիտության և մշակույթի ռուսական կենտրոնի աջակցությամբ, որին մասնացկել էին Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի ներկայացուցիչները[5]:

2016 թ. ապրիլի 24-ին Ռուսաստանի հայերի միությունը, Հայ-ռուսական համագործակցությունը, Ռուսաստանի հայերի միության երիտասարդական ասոցիացիան Մոսկվայի հայ երիտասարդների ասոցիացիայի հետ համատեղ Դոնի Ռոստովում կազմակերպեցին հանրահավաք՝ նվիրված Հայոց ցեղասպանության 101-րդ տարելիցին: Միջոցառմանը ներկա են եղել հայկական, մասնավորապես Դոնի Ռոստովի, հունական, ռուսական համայնքների ներկայացուցիչներ, քաղաքական գործիչներ, ակտիվիստներ, ուսանողներ[6], իսկ հոկտեմբերի 31-ին՝ ՌԴ-ում ՀՀ դեսպանությունը Մոսկվայում կազմակերպեց համաժողով՝ «Հայերը Ռուսաստանի պատմության և մշակույթի մեջ XIII-XX դդ.» խորագրով: Միջոցառմանը մասնակցեցին Ռուսաստանի և Նոր Նախիջևանի Հայ Առաքելական եկեղեցու առաջնորդ Եզրաս արքեպիսկոպոս Ներսիսյանը, ՌԴ-ում ՀՀ արտակարգ և լիազոր դեսպան Օլեգ Եսայանը, Հայաստանից և Դոնի Ռոստովից եկած ներկայացուցիչներ[7]:

Դոնի Ռոստովի հայ համայնքի մայր հայրենիքի հետ ունեցած կապերի ամրապնդումը մեծապես նպաստեց նաև Ռոստովում գտնվող ՀՀ գլխավոր հյուպատոսարանի ակտիվ և աղյունավետ աշխատանքը: Նրա անմիջական ջանքերով Ռոստովի մարզի հայ համայնքը հատկապես վերջին տարիներին ամրապնդեց իր կապերն ու փոխհարաբերությունները ՀՀ-ի հետ հասարակական-քաղաքական և հոգևոր-մշակութային ոլորտներում: Այս բնագավառում կազմակերպվեցին և իրականացվեցին տարաբնույթ միջոցառումներ:

ՀՀ անկախության տարիներին Դոնի հայկական համայնքի հետ ունեցած հարաբերությունների արդյունավետ զարգացման գնահատականը տրվեց 2018 թ. համայնքային կազմակերպության հիմնադրման 30-ամյակին նվիրված մեծ միջոցառման ժամանակ, որտեղ ՀՀ պետական տարբեր գերատեսչությունների ներկայացուցիչներ իրենց բարձր պարգևները ստացան համայնքի ղեկավարության ձեռքերից[8]: Պետք է փաստել այն հանգամանքը, որ Դո-

[1] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 135:
[2] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 134:
[3] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 135:
[4] Տե՛ս նույն տեղում, 2011, էջ 28:
[5] Տե՛ս նույն տեղում, 2016, էջ 146:
[6] Տե՛ս նույն տեղում, 2016, էջ 146:
[7] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 149:
[8] Տե՛ս Հովհաննիսյան Մ., նշվ. աշխ., էջ 268:

նի Ռոստովի նախիջևանյան հայ համայնքը սփյուռքյան համայնքային կազմակերպություններ-ի մեջ առաջիններից էր, որ սկսեց համագործակցել, կապեր ու հարաբերություններ հաստատել ու ամրապնդել ոչ միայն ՀՀ պետական կառույցների, այլև հանրապետության առաջատար բուհերից Երևանի պետական համալսարանի հետ: Այսօր էլ այդ կապերն ու փոխհարաբերությունները շարունակում են ամրապնդել ու զարգանալ, հաշվի առնելով համայնքի և սփյուռքի առջև ծառացած մարտահրավերները:

Эдик Минасян, Левон Батиев, ОТНОШЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ С АРМЯНСКОЙ ОБЩИНОЙ ДОНА В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ И КУЛЬТУРНОЙ СФЕРЕ В 1991-2019 гг. На основе разных источников, таких как текущий архив министерства иностр анных дел Армении, опубликованные документы и анналы министерства Диаспоры, официальные ведомости РА, пресса и отчеты Нахичеванской Армянской общины в Ростове на Дону и т.д. представлены и анализированы связи и взаимоотношения Республики Армения с армянской общиной Ростова на Дону в общественно-политической, научно-образовательной, культурной и спортивной сферах. В статье обосновывается то, что восстановление независимости в Армении и создание министерства Диаспоры принесли качественно новые изменения в этих отношениях и способствовали их развитию. Представлены действия со стороны РА и руководителей армянской общины для реализации совместно разработанных программ, в частности организация конференций, презентаций книг и книжных ярмарок, сотрудничество с Ереванским государственным университетом. Показано также активное участие представителей общины в конгрессах Армения-Диаспора, в бизнес форумах, в Панармянских спортивных играх и в культурных программах министерства диаспоры «Ари тун» и «Им Айастан».

Ключевые слова: Ростов на Дону, Нахичеванская-армянская община, годы независимости РА, министерство Диаспоры Армении, делегация, главное консульство, этап, культура, изобразительное искусство.

Edik Minasyan, Levon Batiev, RELATIONS OF THE 3rd REPUBLIC OF ARMENIA WITH ARMENIAN COMMUNITY OF DON IN SOCIAL-POLITICAL AND CULTURAL SPHERES IN 1991-2019. On basis of different sources such as the current archive of Foreign Ministry of RA, the published documents and annals of Ministry of Diaspora, official references of RA, press and reports of Rostov on Don Nakhijevanian-Armenian community etc. are revealed and analyzed the mutual relations of RA and Rostov on Don Armenian community in social-political, scientific-educational, cultural and sports spheres. It is grounded that the restoration of independence in Armenia and the establishment of Ministry of Diaspora resulted in new quality changes in these relations and contributed to their development. Activities undertaken by the government of RA and the leaders of community, their mutual visits, the implementation of the programs worked out together, particularly the organization of conferences, book-fairs, book presentations, the cooperation of Yerevan State University and the community are presented. The article also touches upon the active participation of the representatives of the Nakhijevanian-Armenian community in Armenia-Diaspora congresses, in business forums, in the Pan-Armenian sport games as well as in cultural programs like “Ari tun” (Come home) and “Im Hayastan”(My Armenia) by Ministry of Diaspora.

Key words: Rostov on Don, Nakhijevanian-Armenian community, years of independence of RA, Ministry of Diaspora of Armenia, delegation, consulate-general, period, culture, fine arts.